

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**УДОСКОНАЛЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ**

Виконала: магістрантка 2-го курсу, групи
8.2312-ср-з
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
І.І. Величко

Керівник: доцент кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, к.філос.н. Маліновська О.С.

Рецензент: доцент кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, к.філос.н. Маловічко О.В.

Запоріжжя – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління

Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи

Рівень вищої освіти магістр

Спеціальність 231 «Соціальна робота»

Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи

_____ Т.І. Бутченко

« ____ » _____ 2023 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРАНТЦІ

Величко Іванні Іванівні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Удосконалення волонтерської діяльності у соціальній
роботі в умовах війни в Україні

керівник роботи Маліновська Ольга Станіславівна, к.філос.н., доцент,

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «01» травня 2023 року № 647-с

2. Строк подання студентом роботи 6 грудня 2023 року

3. Вихідні дані до роботи Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в
Україні : соціально-правове дослідження : монографія. Київ : Державний інститут
сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.; Бондаренко А., Вдовцов Ю.
Посібник по роботі з волонтерами. Київ, 2021. 164 с.; Калениченко Р. А.
Волонтерство в соціальній роботі : навч. посіб. Київ : КиМУ, 2008. 86 с.; Павлюк
К. Волонтерський рух : зарубіжний досвід та вітчизняні практики. Київ : ТОВ
«ДКС Центр», 2015. 93 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно
розробити) 1. Проаналізувати стан наукової розробки проблеми. 2. Уточнити
основні поняття дослідження: «соціальна робота», «технології соціальної роботи»,
«волонтерська діяльність», «волонтер», «громадська організація»,
«удосконалення». 3. Визначити принципи та методи дослідження волонтерської
діяльності у соціальній роботі в умовах війни в Україні. 4. Дослідити законодавчу
базу волонтерської діяльності. 5. Виявити особливості волонтерської діяльності у
сфері соціальної роботи. 6. Проаналізувати закордонний досвід волонтерської
діяльності у соціальній роботі. 7. Охарактеризувати сучасний стан розвитку
волонтерської діяльності у соціальній роботі в умовах війни в Україні. 8.
Визначити напрями удосконалення волонтерської діяльності у соціальній роботі в
умовах війни в Україні.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Маліновська О.С., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	16.05.2023	16.05.2023
Розділ 2	Маліновська О.С., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	28.08.2023	28.08.2023
Розділ 3	Маліновська О.С., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	10.10.2023	10.10.2023

7. Дата видачі завдання _____ 10 травня 2023 року _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Березень – квітень 2023	виконано
2.	Бібліографічний пошук	Травень 2023	виконано
3.	Розробка основних положень роботи	Червень 2023	виконано
4.	I розділ	Червень – серпень 2023	виконано
5.	II розділ	Серпень – жовтень 2023	виконано
6.	III розділ	Жовтень – листопад 2023	виконано
7.	Систематизація висновків	Листопад – грудень 2023	виконано
8.	Нормоконтроль	Листопад – грудень 2023	виконано

Студент _____ І.І. Величко

Керівник роботи _____ О.С. Маліновська

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.С. Маліновська

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається зі 105 сторінок, 90 позицій у списку літератури.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ, ВОЛОНТЕР, ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ, УДОСКОНАЛЕННЯ

Мета: вивчення волонтерської діяльності у соціальній роботі в умовах війни в Україні та напрямів її удосконалення.

Об'єкт дослідження: соціальна робота в умовах війни в Україні.

Предмет дослідження: волонтерська діяльність у соціальній роботі в умовах війни в Україні.

Методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, спостереження, аналіз документів.

Гіпотеза: в умовах повномасштабного вторгнення соціальна робота потребує серйозного реформування; найбільш привабливим і дієвим є використання різних форм і методів волонтерської діяльності.

Висновки: 1. Основні проблеми волонтерської діяльності в Україні: відсутність ефективної комунікації між волонтерами та суспільством; недостатність контролю за подальшою долею майна, переданого волонтерами; емоційне вигорання волонтерів, зниження мотивації; безпека волонтерів; спротив чиновників і консерватизм державних структур; випадки зловживань з боку волонтерів, діяльність псевдоволонтерів; недостатня компетентність волонтерів при роботі з певними категоріями споживачів послуг.

2. Чинники, що стимулюють розвиток волонтерського руху в Україні: значний кредит довіри до волонтерського руху з боку населення країни; збільшення чисельності людей, які потребують допомоги: біженців, поранених, тих, хто втратили житло та майно; підвищення рівня патріотизму та свідомості громадян; підвищення уваги влади до удосконалення правового забезпечення волонтерської діяльності.

3. Потребує розвитку розробка державних цільових програм зі сприяння розвитку волонтерської діяльності в Україні.

SUMMARY

Qualification work consists of 105 pages, 90 literature sources.

SOCIAL WORK, VOLUNTEER ACTIVITY, VOLUNTEER, PUBLIC ACTIVITY, IMPROVEMENT

Research purpose is to study of volunteer activity in social work in the conditions of war in Ukraine and directions for its improvement.

Research object is social work in the conditions of war in Ukraine.

Research subject volunteer activity in social work in the conditions of war in Ukraine.

Research methods are analysis, synthesis, induction, deduction, comparison, observation, document analysis.

Research hypothesis is in the conditions of a full-scale invasion, social work needs serious reformation; the most attractive and effective is the use of various forms and methods of volunteering.

Conclusions: 1. The main problems of volunteering in Ukraine: lack of effective communication between volunteers and society; lack of control over the further fate of property transferred by volunteers; emotional burnout of volunteers, decrease in motivation; safety of volunteers; opposition of officials and conservatism of state structures; cases of abuse by volunteers, activities of pseudo-volunteers; insufficient competence of volunteers when working with certain categories of service users.

2. Factors stimulating the development of the volunteer movement in Ukraine: significant credit of trust in the volunteer movement on the part of the country's population; increase in the number of people in need of help: refugees, wounded, those who have lost their homes and property; raising the level of patriotism and consciousness of citizens; increasing the authorities' attention to improving the legal support of volunteering.

3. The development of state targeted programs to promote the development of volunteer activities in Ukraine needs development.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	9
1.1. Стан наукової розробки теми.....	9
1.2. Уточнення головних понять: «соціальна робота», «технології соціальної роботи», «волонтерська діяльність», «волонтер», «громадська організація», «удосконалення».....	16
1.3. Принципи та методи дослідження удосконалення волонтерської діяльності у соціальній роботі в умовах війни в Україні.....	22
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	27
2.1. Законодавча база волонтерської діяльності.....	27
2.2. Особливості волонтерської діяльності у сфері соціальної роботи.....	47
2.3. Закордонний досвід волонтерської діяльності у соціальній роботі.....	58
РОЗДІЛ 3. ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	69
3.1. Сучасний стан розвитку волонтерської діяльності у соціальній роботі в умовах війни в Україні (на прикладі діяльності ГО МАРТИН-клуб, м.Дніпро).....	69
3.2. Напрями удосконалення волонтерської діяльності у соціальній роботі в умовах війни в Україні.....	79
ВИСНОВКИ.....	91
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	95

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах волонтерство є соціокультурним феноменом України, її цивілізаційним брендом, одним з елементів національної самоідентифікації української нації, визначальною засадою зовнішньої та внутрішньої політики держави на національному та міжнародному рівнях. Волонтерство за своєю структурою є унікальним явищем, що не знає кордонів і не залежить при цьому від рівня матеріального достатку його учасників, проте розвиток волонтерської діяльності, як правило, припадає на період загострення кризових ситуацій у суспільстві.

В Україні волонтерство позначилось масовим характером у різних сферах діяльності життя суспільства. Рухомим поштовхом цьому стала подія – свято Міжнародного дня волонтера, яке було затверджене Організацією Об'єднаних Націй у 2001 році. З цього моменту засоби масової інформації, громадські організації та влада заговорили про волонтерство. Після чого було прийняте, на урядовому рівні, розпорядження розвивати і підтримувати волонтерський рух.

Сьогодні українські волонтери все більше об'єднуються навколо проєктів, пов'язаних з обороноздатністю нашої держави з метою призупинення російської військової агресії на Сході та Півдні України. Так, починаючи з 24 лютого 2022 року, майже щодня, а іноді й щогодини чуємо слова «волонтер», «волонтерська діяльність», «волонтерський рух», що обумовлено їх роллю у захисті України. Констатуємо, що розвиток діяльності добровільних організацій відбувається під час безпекових, військових, енергетичних, соціальних та інших викликів і проблем, що стоять перед Україною. Оскільки волонтерство як діяльність, дедалі більше охоплює різні сфери суспільного життя, безумовно, відбувається активізація взаємодії з органами державної влади, правоохоронними, природоохоронними, медичними, соціальними організаціями та установами. У сучасній Україні волонтери та волонтерські організації продовжують допомагати Збройним Силам, рятувальним службам, медичним установам (у тому числі центрам переливання крові), підтримують

малозахищених, лікують травмованих тварин, пропагують здоровий і активний спосіб життя, беруть участь в освітніх і наукових заходах тощо.

Проблеми теоретичного та методологічного обґрунтування дослідження інституту волонтерства і волонтерської діяльності є актуальними як з погляду розбудови Української державності, формування громадянського суспільства та національної ідентичності, так і з погляду європейських прагнень України й ефективного її входження до різних європейських інституцій та організації. Водночас, у нинішній Україні волонтерська діяльність — це доволі динамічний процес, що має розвинену морфологію та змінюється відповідно до потреб держави, суспільства або конкретних осіб, завдяки чому досягається свідомо поставлена мета.

Український волонтерський рух набирає обертів, причина цьому велика кількість людей, яка потребує підтримки та допомоги. Волонтерство абсолютно не має жодних релігійних чи расових обмежень. Однак, для виконання специфічної волонтерської діяльності, наприклад, як догляд за людьми з інвалідністю, охорона здоров'я чи соціальна робота, від волонтера можуть вимагати певну кваліфікацію і досвід. Це говорить про те, що волонтерство пов'язане із соціальною роботою.

Проблемна ситуація полягає у тому, що сучасна волонтерська діяльність дуже тісно пов'язана з соціальною сферою, що є важливою для суспільства, але роботу в якій держава не завжди виконує на сто відсотків і тому на допомогу приходять волонтери, а в умовах війни в Україні волонтерська діяльність стає могутнім двигуном розвитку соціальної роботи.

Проблематику волонтерської діяльності у соціальній роботі певною мірою розвивали такі дослідники, як І. Артеменко, О. Безпалько, А.Бондаренко, Р. Вайнола, Н. Єсіна, А. Капська, О. Карпенко, Т.Лях, О. Паславська, Ж.Петрочко, Т.Семигіна та інші. Проте не усі аспекти волонтерської діяльності, і зокрема її впливу на ефективність соціальної роботи знайшли належне відображення у сучасній літературі, що обумовлює актуальність обраної теми.

Об'єктом дослідження соціальна робота в умовах війни в Україні.

Предметом дослідження є волонтерська діяльність у соціальній роботі в умовах війни в Україні.

Метою дослідження є вивчення волонтерської діяльності у соціальній роботі в умовах війни в Україні та напрямів її удосконалення.

Згідно з метою маємо такі *завдання*:

- проаналізувати стан наукової розробки проблеми;
- уточнити основні поняття дослідження: «соціальна робота», «технології соціальної роботи», «волонтерська діяльність», «волонтер», «громадська організація», «удосконалення»;
- визначити принципи та методи дослідження волонтерської діяльності у соціальній роботі в умовах війни в Україні;
- дослідити законодавчу базу волонтерської діяльності;
- виявити особливості волонтерської діяльності у сфері соціальної роботи;
- проаналізувати закордонний досвід волонтерської діяльності у соціальній роботі;
- охарактеризувати сучасний стан розвитку волонтерської діяльності у соціальній роботі в умовах війни в Україні;
- визначити напрями удосконалення волонтерської діяльності у соціальній роботі в умовах війни в Україні.

Гіпотеза: в умовах повномасштабного вторгнення соціальна робота потребує серйозного реформування; найбільш привабливим і дієвим є використання різних форм і методів волонтерської діяльності, отже, пошук напрямів її удосконалення дозволить оптимізувати розвиток соціальної роботи в умовах війни в Україні.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури і додатків.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

1.1. Стан наукової розробки проблеми

Безкорислива допомога в ментальності українців була закладена багато років тому назад. Наприклад, відоме визначення сьогодні «толока» – безоплатна громадська робота, яка була широко поширена у східних слов'ян, можна вважати волонтерською діяльністю [7, с. 112]. Така діяльність була поширена в часи Київської Русі. Новий етап доброчинства України постав в литовсько-польську добу, як умова, що приведе до відродження держави. Нові створені братства безкорисно допомагали хворим, навчали дітей, що не мали коштів на школу, підтримували бідних. У ХІХ столітті, як волонтери виступали такі відомі українські підприємці, як Терещенки, Яхненки, Симеренки, Харитоненки, які мали змогу вирішувати тогочасні соціальні проблеми суспільства, жертвували кошти на благодійність, зокрема, на суспільні потреби. Період Радянського Союзу відзначився тим, що потреби держави і класу були вище, ніж потреби окремої людини, та набуло широкого поширення поняття, яке мало патріотичне забарвлення «доброволець».

Термін «волонтер», походить від латинського слова «voluntaries». Вперше в світовій літературі французьке дієслово «voluntaire», що походить від відповідного іменника в значенні «той, хто пропонує себе для військової служби», зустрічається на початку ХVІІ століття [52, с. 370].

Виникнення феномена волонтерського руху в світі пов'язано з серединою ХІХ століття, а 1859 рік є подією створення волонтерського руху у світі. Створення Червоного Хреста вийшло саме на цей період – організації, що працювала б на добровільних (волонтерських) засадах і надавала медичну допомогу пораненим та полоненим, запропонував французький письменник та відомий журналіст Жан Анрі Дюнан. Досі принципами, що сформулював Анрі

Дюнан керуються всі волонтерські організації в світі. Дослідники в соціальній сфері виділяють ХХ століття, як основний пік розвитку волонтерського руху. Саме в цей час були засновані перші волонтерські організації.

Особливого активного розвитку волонтерство набуло саме в Сполучених Штатах Америки, де цей рух зародився ще в ХІХ ст. Саме в цей період в рамках політичної кампанії «Нового курсу» та за ініціативи Ф. Рузвельта була заснована організація Civilian Conservation Corps (Цивільний військовий консорціум) для пониження рівня такого явища, як безробіття та для виконання роботи по збереженню довкілля та природних ресурсів.

Програма набула велику популярність і стала взірцем для великої чисельності масових, передусім, проєктів на тему збереження екології [33, с. 89].

Та вже із 1990 року волонтерський рух у США набуває масового характеру. Участь у ньому дозволено брати різним верствам населення, не дивлячись на рівень освіти, доходів чи професії. Проте, не дивлячись на добровільність, волонтерська діяльність не виключає особистої відповідальності за виконання правил, вимог і норм, збереження матеріальних та моральних цінностей тощо.

Розвиток волонтерського руху у незалежній Україні вважається початком 90-х років ХХ століття, коли було створено службу, яка мала назву «Телефон Довіри», в якій працюють волонтери. Український дослідник Н. Івченко також виділяє період 90-х років ХХ століття, проте, вже зв'язуючи його із створенням і розгалуженням мереж Центрів соціальних служб для молоді [19, с. 90].

Перші роки незалежної України є початком ефективної роботи напрямів волонтерської діяльності у вигляді релігійних організацій, наприклад, протестантських церков. При громадах Армії спасіння реалізовувалися волонтерські програми – «Ліга милосердя» для обслуговування самотніх людей з хворобами та таких, які не мають можливості самотійно пересуватися. Також була створена волонтерська програма «Відкриті двері», де надавалась допомога різного плану будинкам для літніх людей. Реалізували також такі програми, як

«Інтенсивна корекція», «Домашня опіка», «Допомога на колесах дітям вулиці». Почали працювати такі структури, як «Карітас» від Української греко-католицької церкви.

Волонтерська діяльність є особливо актуальною та важливою, оскільки: по-перше, є ефективним способом вирішення складних проблем окремих людей, суспільства та навколишнього довкілля, які частіше всього виникають на підґрунті недостатнього піклування про благо суспільства; по-друге, волонтерська діяльність вносить нові, як правило, сміливі, креативні та творчі ідеї щодо вирішення гострих і складних проблем і тому саме завдяки їй, на перший погляд, безвихідні ситуації можуть знаходити своє вирішення; по-третє, волонтерська діяльність – це один із способів, за допомогою якого кожна соціально активна людина може взяти участь у покращенні, як свого так і іншої людини, якості життя [33, с. 90].

У травні 1998 року Україна серед інших європейських країн розпочала реалізацію соціальної регіональної кампанії «Ініціативи в роботі на добровільних засадах», а також до роботи долучились кілька країн Азії. Ідея програми запропонував Нью-Йоркський інститут Відкритого Суспільства «Фонд Дж. Сороса» і впроваджував через мережу національних відділів. Головна ціль кампанії – це відновлення волонтерського руху, як запорука громадянського суспільства та незворотності перетворень демократичного характеру, збільшення масштабу добровільної праці людей, спрямованої на вирішення окремих проблем. До списку цілей і завдань в Україні програма перш за все відносить активізацію громадської діяльності шляхом розвитку волонтерських рухів, спрямованих на широке залучення населення до соціально корисної праці на добровільних, безоплатних засадах у громадських організаціях, установах, управліннях, службах соціального захисту та праці, у сфері медичного обслуговування для допомоги у розв'язанні суспільних проблем населення.

У межах кампанії «Ініціативи в роботі на добровільних засадах» був відкритий Центр волонтеріату «Добра Воля», який розпочав запрошувати

волонтерів і направляти їх до громадських організацій. Крім цього, найважливішим, як і раніше є навчання представників організацій, установ управлінню волонтерською діяльністю, оскільки це є однією із основних проблем, через які не долучають громадськість до співпраці. Криза в середині політики, що привела до дисбалансу системи державного управління, дефіцит якісних управлінських рішень, брак ресурсних можливостей, та зовнішня агресія, котра поглибила дисбаланс між можливістю державної політики ефективно виконувати свої функції та забезпечували основні потреби людей, обумовили зростання активності діяльності волонтерського руху.

Першими дослідженнями волонтерської діяльності в Україні стали наукові розробки фахівців соціальної роботи та соціальної педагогіки, адже в період зародження української державності провадження волонтерської діяльності відбувалось виключно в соціальній сфері. Однією з перших праць вітчизняних науковців є праця Т. Голованової та Ю. Гапон «Волонтерство в соціальній роботі як феномен цивілізованого суспільства», в якій волонтерська діяльність представлена не лише, як важливий ресурс соціальної роботи, але і як основа побудови та розвитку гуманного суспільства, джерело енергії та творчого потенціалу для розв'язання його соціальних проблем [19, с. 15].

Оскільки, формальні державні структури не в силах завжди реагувати на всі запити людей, вітчизняне громадянське суспільство вимушене прийняти виклик на себе, в чому й демонструє вражаюча здатність до об'єднання між один одним, зумівши створити діючу мережу громадських соціальних ініціатив та об'єднань, які взяли на себе можливість вирішення найгостріших та невідкладних проблем. Особливої активності набуває волонтерський та громадський рух. Волонтерська діяльність набула всіх ознак, які вказують на найбільш дієву форму самоорганізації громадян.

Легкі форми волонтерської діяльності практично показали себе більш дієвими, тому що обхід формальних паперових процедур за виняткових обставин призводить до економії часу, а також рятує більше людських життів. За соціально-економічної та політичної нестабільності ми можемо також

відзначити всесторонню підтримку добровільної активності українських громадян, закріплення таких тенденцій, як невід'ємної складової життя суспільства.

На початку 2000-х років науковці продовжували концентрувати свою увагу на питаннях підготовки волонтерів до здійснення соціальної роботи, а також навчання фахівців роботи з волонтерами. Можна виділити серед наукових робіт колективну працю А. Капської, О. Безпалько, Р. Вайноли, О. Карпенко, Ж. Петрочко «Технологізація волонтерської роботи в сучасних умовах» (2001). На їх погляд, волонтерська діяльність характеризується, як можливість «вчитися, самовдосконалюватися, самореалізовуватися у справах служіння соціуму, державі та відчутти себе причетним до участі в державних справах» [10, с. 38].

У 2001 році Президент України підписав розпорядження про новий захід – проведення в Україні Міжнародного дня волонтера. Така подія стала рухомим поштовхом для активних дій волонтерських рухів в Україні.

За підсумками міжнародних досліджень, які були проведені у зв'язку з проголошенням 2001 року Міжнародним роком волонтерів, Організація Об'єднаних Націй у своїх 13 резолюціях порекомендувала усім країнам враховувати необхідність активного розвитку волонтерського руху у своїх програмах соціально-економічного розвитку, знищити правові бар'єри, що можуть перешкоджати волонтерській діяльності, надати соціальний захист та правовий статус волонтерам. Згодом 2011 рік у Європейському Союзі було проголошено Європейським роком волонтерства [31, с. 13].

Серед видань, присвячених досліджуваній нами темі слід назвати посібник Р. А. Калениченко «Волонтерство в соціальній роботі» (2008), а також роботу «Історія, теорія та практика волонтерського руху в Україні» (2009) під авторством С. Я. Харченко, О. Л. Караман і В. О. Кратінова, які розкрили особливості становлення та розвитку волонтерства в Україні і за кордоном, специфіку діяльності волонтерських організацій у провідних країнах світу й

участі вітчизняних волонтерів у різноманітних акціях, організації підготовки і підвищення мотивації волонтерів до роботи.

2014 рік особливо відзначився суттєвим зростанням чисельності жителів України, залучених до благодійної та волонтерської діяльності. Згідно із даними дослідження «Волонтерський рух в Україні», підготовленого на замовлення Організації Об'єднаних Націй в Україні, українці надавали великого значення волонтерському руху в розвитку суспільних процесів: 62% визнають роль волонтерів у змінах останнього року; 85% вважають, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру; 81% схильні до того, що волонтерський рух є обов'язковою складовою громадянського суспільства. Експерти вказують на те, що актуальними напрямками діяльності волонтерів цього року стали допомога армії України та пораненим під час виконання АТО, а також незахищеним верствам населення в соціальному плані та відновлювали благоустрій громадського простору [33, с. 92].

В умовах російської агресії проти України з'являються видання, присвячені актуальному зарубіжному досвіду волонтерської діяльності, наприклад праця К. Павлюк «Волонтерський рух: зарубіжний досвід та вітчизняні практики» (2015), у якій акцентується увага саме на тих технологіях, методах і формах волонтерської діяльності, які можна використовувати у вітчизняній практиці соціальної роботи.

Серед видань, присвячених практичній волонтерській діяльності у сучасних умовах, дослідники виділяють «Посібник по роботі з волонтерами» (2021) А. Бондаренко і Ю. Вдовцова, створений у співпраці з Відділом соціального служіння УГКЦ в рамках проекту «Створення соціальних центрів для нарощення потенціалу осіб і громад, які постраждали внаслідок конфлікту в Україні, у сфері подолання труднощів та самозахисту», що впроваджується Міжнародним благодійним фондом «Карітас України» за підтримки Карітас Німеччини, Федерального міністерства економічного розвитку і співпраці Німеччини (BMZ) та EU Aid Volunteers. Особлива увага приділяється волонтерській діяльності у надзвичайних ситуаціях.

Як виявили П.Горінов і Р.Драпушко: «Зацікавленість науковців до питань волонтерства зростає з кожним роком, це підтверджує сумарна кількість публікацій, що розміщені у базах Web of Science та Scopus. Зокрема, якщо у 2010 році кількість публікацій, присвячених волонтерству, становила понад 1100 та майже 900 у зазначених базах, то у 2021 році у цих двох найбільших міжнародних базах даних таких публікацій було майже 1450 і понад 1250, відповідно (всього ж за всі роки досліджень у базах Web of Science розміщено понад 35700 публікацій, Scopus — понад 32600). У свою чергу, кількість монографічних досліджень не є значною, що свідчить про можливості для подальших наукових пошуків різними галузевими науками та інституціями» [15, с. 5].

Отже, волонтерська діяльність проявлялась серед українців ще здавна, проте не мала концепції сучасного волонтерства. Поняття «волонтерство» в Україні з'явилося пізніше, аніж воно виникло в світі взагалі і це є помітним в розвитку дослідження. Учасниками перших форм волонтерської діяльності були люди різної вікової категорії, в тому числі молоді люди. Активізувала молодь подія – свято «Міжнародний день волонтера», який спонукав до ще корисних справ, як мотив. Проаналізувавши стан наукової розробки проблеми удосконалення волонтерської діяльності у соціальній роботі в умовах війни в Україні, можна зробити висновок, що волонтерська діяльність набуває масового характеру. Відбувається розвиток соціальної активності шляхом розвитку руху волонтерів, який спрямований на великий масштаб залучення населення до суспільно корисної соціальної праці на добровільних засадах.

1.2. Уточнення основних понять дослідження: «соціальна робота», «технології соціальної роботи», «волонтерська діяльність», «волонтер», «громадська організація», «удосконалення»

Для дослідження волонтерської діяльності у соціальній роботі в умовах війни в Україні потрібно уточнити головні поняття, які будуть зустрічатися у даній роботі.

Почнемо з базових понять, пов'язаних з соціальною роботою.

До числа професій, що виникли і розвиваються на основі замовлення суспільства щодо створення сталої системи соціальної допомоги суспільству, належить соціальна робота. Під створенням і формуванням мети, принципів, підходів, методів та технологій соціальної роботи лежить давня історія, яка ґрунтується на поступовому розвитку та його удосконаленні уявлень суспільства та індивідів про зміст, структуру і особливості людинознавчої діяльності.

«Соціальна робота, як наука – сфера діяльності особистості, функція якої – вироблення і теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність; це одна з форм суспільної свідомості, що включає як діяльність з отримання нового знання, так і її результат – суму знань, які лежать в основі наукової картини світу; висвітлення окремих галузей наукового знання, що стосуються системи соціального захисту населення і підтримки особистості у складній життєвій ситуації. Безпосередня мета науки – опис, пояснення і передбачення процесів і явищ соціальної дійсності, які становлять предмет її вивчення на основі законів, які вона відкриває» [49, с. 6].

При формулюванні визначень, пов'язаних із соціальною роботою, як наукою, теорією, практичною діяльністю враховуються такі аспекти, як відповідальність за соціальні проблеми суспільства; нестабільний характер суспільства; виховання відповідної соціальної позиції щодо ближнього; прикладна теорія християнства; особливості демократії. Визначення цілі соціальної роботи залежить від соціального регулювання в суспільстві, інтеграції у суспільстві окремої людини, відновлення соціальної значимості

маргінальних, непривілейованих прошарків населення, виявлення християнських принципів, гармонії взаємовідносин у суспільстві, запоруки спокою суспільства, прагматичних навичок демократії [49, с. 7].

«Соціальна робота – специфічна форма державної та недержавної взаємодії на людей з метою забезпечення культурного, соціального та матеріального рівня їх життя, надання індивідуальної допомоги людині, сім'ї або групі людей» [50, с. 40].

За М. Лукашевичем та Т. Семигіною, «соціальна робота – це наука про закономірності та принципи функціонування й розвитку конкретних соціальних процесів, явищ, відносин, їх динаміку під цілеспрямованим впливом організаційних, психолого-педагогічних та управлінських чинників у захисті громадянських прав і свобод особи в суспільстві» [25, с. 13].

«Соціальна робота – галузь наукових знань і професійна діяльність, спрямована на підтримку і надання кваліфікованої допомоги будь-якій людині, групі людей, громаді, що розширює або відновлює їхню здатність до соціального функціонування, сприяє реалізації громадянських прав, запобігає соціальному виключенню» [6, с. 115].

Основою роботи соціального працівника з клієнтом є технології. Для кожної категорії населення, з якими працює спеціаліст соціальної роботи, існують свої технології.

Соціальні технології – це сукупність способів професійного впливу на соціальний об'єкт із метою його поліпшення, забезпечення оптимізації функціонування при можливому тиражуванні певної системи впливу. Соціальні технології в соціальній роботі – певні соціальні інститути суспільства, які забезпечують необхідний рівень соціального, економічного достатку і добробуту громадян. До них доцільно віднести соціальне забезпечення, соціальне страхування, соціальну опіку і піклування [43, с. 143].

Технологія соціальної роботи, як вид професійної діяльності – це сукупність способів дій, спрямованих на відновлення, збереження чи поліпшення соціального функціонування об'єкта, а також на попередження

негативних соціальних процесів, при можливому повторенні (тиражуванні) певної системи дій [24, с. 144].

«За допомогою соціальних технологій (інформаційних, навчальних, впроваджувальних, політичних, управлінських) можна своєчасно вирішити соціальні конфлікти, зняти соціальну напругу, запобігти катастрофам, заблокувати ризиковані ситуації, прийняти оптимальні управлінські рішення і виконати їх» [27, с. 138]. Вони можуть бути розглянуті, як сукупність операцій, процедур соціального впливу на шляху одержання оптимального результату (зміцнення соціальної організації, поліпшення умов життя людей, запобігання конфліктам тощо).

«Соціальна технологія – найважливіший елемент механізму керування. Вона характеризується, як сукупність методів вирішення тієї чи іншої соціальної проблеми» [36, с. 85].

«Фахівець із соціальної роботи – працівник соціальної служби з високим загально культурним, інтелектуальним і етичним потенціалом, професійною підготовкою і необхідними професійними якостями, що дозволяють ефективно виконувати професійні функції. Фахівець соціальної роботи вивчає соціально-економічні і соціально-психологічні умови життя соціальних груп, прошарків, сім'ї і окремої людини і застосовує адекватні методи соціального захисту, підтримки, реабілітації і інших видів соціальної роботи, а також різні соціальні технології» [6, с. 117].

Важливим елементом соціальної роботи є волонтерська діяльність (волонтерство). У Всесвітній Декларації про волонтерську діяльність, прийнятій у січні 2001 року (оголошеного Роком Волонтера), зазначається, що волонтерство – це фундамент громадянського суспільства, спосіб збереження і зміцнення людських цінностей, реалізації прав і обов'язків громадян, особистісного росту, через усвідомлення людського потенціалу.

Декларація написана відповідно до Загальної Декларації Прав Людини 1948 року і Міжнародної Конвенції про Права Дитини 1989 року і виходить із

принципу, що «будь-яка особа має право вільного об'єднання в мирні асоціації».

Волонтерська діяльність є інструментом культурного, економічного, соціального та екологічного розвитку. Волонтерська діяльність виступає чинником розвитку країн, цим реалізуючи ідею Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) про те, що країни мають силу, яка може змінити світ. Декларація підтримує права кожної людини: чоловіка, жінки чи дитини на вступ до лав волонтерів незалежно від культурних і етнічних ознак, віку, статі, релігії, фізичного та матеріального становища. Всі люди повинні мати право на те, щоб вільно присвячувати свій час, талант та енергію іншим людям не отримуючи за це винагороду.

В. В. Вашкович визначає волонтерську діяльність як «специфічну форму благодійництва, добровільну, безоплатну діяльність, яка характеризується вчиненням активних дій суб'єктом надання волонтерської допомоги на користь отримувача волонтерської допомоги з метою покращення його стану» [4, с. 46].

І. Ю. Чайка, досліджуючи феномен волонтерства, визначає його як «суспільно корисну діяльність, що не має на меті досягнення інших цілей крім суспільного блага; волонтерство не є діяльністю на благо держави, воно не має політичного забарвлення, ґрунтується на загальнолюдських цінностях» [83, с. 77].

Зарубіжні дослідники визначають волонтерство як «зобов'язання витратити свій час та енергію на благо суспільства, спільноти, оточуючих людей (не родичів), яке здійснюється за власним вибором, без очікування будь-якої матеріальної винагороди за працю» [87, с. 229].

Також часто використовується поняття «волонтерський рух».

«Волонтерський рух – це добродійна діяльність, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот і суспільства в цілому» [21, с. 38].

І. Зверева про волонтерський рух зауважила: «це добродійна робота, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової роботи, без просування по службі, взагалі без заробітної оплати, заради особистого добробуту так і процвітання спільнот та суспільства в цілому» [78, с. 38].

Волонтерську діяльність здійснюють волонтери. «Волонтер – людина, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги» [12]. «Волонтер – фізична особа, яка добровільно здійснює благодійну, неприбуткову і вмотивовану діяльність, що має суспільно-корисний характер» [6, с. 110].

У результаті зміни політичних реалій життя в Україні трактування поняття «волонтерська діяльність» набуває нових рис. Так, О. В. Панькова, О. Ю. Касперович та О. В. Іщенко зазначають, що «на сьогодні під волонтерською діяльністю в Україні розуміють, насамперед, добровільну діяльність громадян чи громадських об'єднань, прямо чи опосередковано пов'язану з допомогою постраждалому від воєнного конфлікту мирному населенню, переселенцям і військовим» [12].

Поняття «волонтерська діяльність» пов'язане з поняттям громадської діяльності. Громадська діяльність стосується не тільки політичного життя, а також може стосуватись здорового дозвілля і здійснюватися в різноманітних сферах життя – туристичної, спортивної, духовної тощо. При веденні громадської діяльності можна створити об'єднання громадян, ініціативні групи, добровільні співтовариства, громадські організації в тому числі волонтерські групи, рухи.

Об'єднання створюються в тому числі для захисту своїх прав та інтересів. Об'єднанні співтовариства згодом можуть бути прообразом і перерости у громадську організацію, що може стати кар'єрним початком молодій людині, яка при цьому зможе нести суспільну користь і підтримувати свою соціальну активність. Умовою створення громадської організації є досягнення 18 років молодій людині, активна життєва позиція та обрання напрямку роботи.

«Громадські організації – це масові об’єднання громадян, що виникають за їх ініціативою для реалізації довгострокових цілей, мають свій статут і характеризуються чіткою структурою» [12, с. 55].

Волонтерську діяльність розглядають також як варіант соціальної діяльності. «Соціальну діяльність можна визначити, як цілеспрямовані дії, що базуються на врахуванні потреб, інтересів і дій інших людей, а також існуючих в суспільстві соціальних норм. Сукупність вчинків та інших соціальних дій особистості, які мають мотиви, реакцію на її соціальний статус, складають поведінку людини. Визначальною основою соціальної діяльності і соціальної поведінки особистості виступають об’єктивні умови її життєдіяльності, які породжують певні потреби і інтереси» [9, с. 68].

Будь-яка діяльність під впливом об’єктивних подій і кризових обставин вимагає корекції. В умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну волонтерська діяльність у соціальній роботі також зазнала змін і потребує удосконалення, реформування.

У словниках поняття «удосконалення» тлумачиться як «зміна в чому-небудь у бік поліпшення; результат такої зміни». В межах нашого дослідження важливим буде виявити напрями поліпшення (або оптимізації розвитку) волонтерської діяльності у соціальній роботі в умовах війни в Україні.

Отже, в роботі розглянуті основні поняття, такі як «соціальна робота», «технології соціальної роботи», «волонтерська діяльність», «волонтер», «громадська організація», «удосконалення». Аналіз наукових джерел вказує на різні сторони поглядів дослідників на вищеперераховані терміни. Охарактеризувавши головні поняття, які дали більше розуміння про тему, ми можемо перейти до аналізу принципів та методів дослідження волонтерської діяльності у соціальній роботі в умовах війни.

1.3. Принципи та методи дослідження удосконалення волонтерської діяльності у соціальній роботі в умовах війни в Україні

Всі дослідження ґрунтуються на відповідних принципах та методах, без яких робота не може вважатись науковою. Принципи та методи дозволять детально розкрити волонтерську діяльність у соціальній роботі в умовах війни в Україні. В даному дослідженні будуть використовуватись такі принципи, як принцип об'єктивності, принцип історизму, принцип системності та принцип розвитку.

Принцип об'єктивності – це принцип, що орієнтує дослідників отримати інформацію, яка точно характеризує об'єкт, що вивчають без врахування побажання суб'єкта, який досліджує явище, його моральних, світоглядних, політичних і інших позицій. Об'єктивність є для кожної розсудливої людини основною установкою пізнання. Необхідно свідомо керуватися цією установкою, орієнтуватися на об'єктивну думку, тому що в повсякденному житті постійно доводиться зіштовхуватись з думками, посиленнями на думки інших людей, на достовірні дані, які тим не менше можуть виявитись неточними [1, с. 388]. Цей принцип допоможе в даному дослідженні проаналізувати реальний стан досліджуваного явища, тобто волонтерської діяльності у соціальній роботі.

Принцип історизму – це пошук схожих досліджень в минулому, використання методик, способів їх організації [1, с. 392]. Принцип дає можливість будувати аналогії, порівняння, визначати зв'язки явища, яке досліджується протягом відповідного часу, при цьому виявити зміни процесів, в даному випадку волонтерської діяльності як складової соціальної роботи. За допомогою цього принципу ми дослідили появу поняття «волонтерство» та волонтерської діяльності в першому розділі роботи.

Також забезпечує вивчення виникнення, етапів і розвитку, становлення та формування, сучасного і можливого майбутнього стану волонтерської діяльності та її впливу на соціальну роботу.

Принцип системності – принцип, який потребує розділення зовнішньої сторони і внутрішньої матеріальних систем, сутності і їх прояву, дослідження різних сторін предмета, їх розкриття змісту і форми, єдності елементів і структури, необхідного і випадкового. Цей принцип налаштовує мислення на перехід від явищ до їх сутності, до пізнання цілісності системи, а також потрібних звуків предмета, що розглядається з предметами, які входять до кола його оточення [23, с. 158].

Даний принцип системності дає можливість досліднику визначити, як сукупність елементів, що входять до відповідної цілісності, так і встановити структура та пояснити сутність зв'язків між ними. Принцип використовується в другому розділі при розгляді видів, форм та методів волонтерської діяльності. Тобто, передбачає виокремлення певної системної властивості, яка об'єднує елементи системи в єдине ціле, систему зв'язків, структуру, враховуючи при цьому зв'язки і відносини з середовищем.

Наступним в роботі є принцип розвитку (або діалектичний) – розглядає будь-яке явище соціального життя, той чи інший процес в розвитку з погляду основних законів діалектики. Цей принцип є складною системою, яка складається з більш простих принципів, таких як принцип єдності історичного і логічного, принцип шляху від абстрактного до конкретного, від явища до суті, принцип критеріальності практики та інше [1, с. 400]. Даний принцип дозволить розглянути сам процес розвитку волонтерства, різні його етапи.

Використання зазначених принципів дозволяє уникнути суб'єктивності та реалізація їх стає можливою при використанні цих методів дослідження, як метод синтезу, аналізу, історичний метод, індукції і дедукції, порівняння, вивчення документів та спостереження.

Перший використаний метод – метод аналізу. Це прийом мислення, зв'язаний з розділенням об'єкта, що розкладається на сторони, складові частини, способи функціонування з метою їх відносно самостійного вивчення і тенденції розвитку. Цей метод дає змогу проаналізувати діяльність волонтерів, волонтерських організацій у сфері соціальної роботи.

Синтез – це прямо протилежна операція, мета якої полягає в поєднанні різних сторін, елементів предмета в єдину цілісність з цілю отримання знання про ціле шляхом виявлення тих суттєвих зв'язків і відносин, які об'єднують раніше виділені в аналізі частини в одне ціле.

Метод синтезу – поєднання різних сторін предмета і відображення його, як конкретну цілісність; метод вивчення цілісного об'єкта, у взаємному і єдиному зв'язку його частин. Синтез у процесі наукових досліджень пов'язаний тільки з аналізом, тому що можна з'єднати частини предмета, розділеного під час аналізування, встановити їх взаємозв'язок і пізнати предмет як одне ціле.

Метод аналізу і синтезу є комплексом при дослідженні, сукупність прийомів та дій з мисленого роз'єднання об'єктів на складові, властивості та об'єднання їх у єдине ціле. Аналіз являє собою першою стадією дослідження змісту, структури, ознак, властивостей. Він створює основу для синтезу. Цей метод використовується у всіх розділах роботи, частіше при визначенні понять та наданні висновків.

Наступний метод – історичний, він передбачає вивчення різноманітних явищ і систем у процесі їх виникнення, становлення та розвитку [1, с. 393]. Історичний метод дослідження є важливим інструментом пізнання суспільних явищ та процесів, який використовується у першому розділі роботи.

Абстрагування – це процес уявного виділення, розділення у контексті дослідження певних ознак, відношень і властивостей конкретного предмета або явища, що цікавлять, й одночасне відволікання від інших відносин, ознак, властивостей, які в даному контексті є не істотні.

Дедукція і індукція – це комплексний метод наукового дослідження, що передбачає мислення від окремого до загального, і від загального до окремого, тобто одиничного.

У дедуктивному висновку думка рухається від загального знання до часткового знання. Сам термін «дедукція» є процесом логічного висновку за всіма правилами логіки. В науковому дослідженні дедуктивні і індуктивні прийоми мислення органічно пов'язані [1, с. 374].

Приєм протилежний дедукції є індукція. При використанні індуктивного методу думка рухається від часткового знання, знання фактів, до загального знання. В основі індукції покладені індуктивні висновки, які не можуть давати достовірного знання. Такий висновок наводить на думку про відкриття загальних закономірностей. У буквальному значенні індукція і означає наведення. Тобто, метод індукції дозволяє після аналізу усіх елементів предмету перейти від загальних фактів до конкретних висновків.

Одним з найголовніших методів дослідження є метод порівняння. В результаті порівняння встановлюється спільне, що притаманне двом або більше двох об'єктам.

Для того щоб метод порівняння був використаний якісно існують дві вимоги. По-перше, порівнюються лише ті явища, між якими може бути об'єктивна спільність. По-друге, порівняння здійснюється за найбільш суттєвими, важливими для дослідження ознаками. За допомогою методу порівняння можна виявити відповідні аналогії, а також взагалі знайти тотожність, подібність та взагалі відмінність предметів та явищ [26, с. 27].

Метод порівняння використовується в другому розділі при порівняльному аналізі волонтерської діяльності закордоном та в Україні, їх схожість та відмінність у використанні форм, методів і прийомів волонтерства у соціальній роботі.

Наступний метод аналізу документів. Робота з документами потребує від нас підготовки та визначення достовірності документа.

Важливим методом дослідження в нашій роботі є метод спостереження, який відноситься до емпіричних методів дослідження. Спостереження дозволяє отримати інформацію, в даному випадку, про молоду людину, оцінювання нею конкретної ситуації, її ставлення до певного явища, а саме волонтерства та інше. При спостереженні потрібно притримуватись об'єктивної точки зору та за можливістю повторювати його в різний час та різній ситуації. Метод спостереження використовується в практичній частині.

Таким чином, в ході цього дослідження ми будемо спиратися на вищезазначені методи дослідження. Також в даній роботі ми будемо додержуватись таких принципів: системності, об'єктивності, розвитку та історизму. Використання всіх принципів і методів є шляхом до отримання чітких остаточних результатів.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

2.1. Законодавча база волонтерської діяльності в Україні

Важливість волонтерства для формування та розвитку громадянського суспільства обумовлює необхідність детального розгляду чинного правового забезпечення волонтерської діяльності, розуміючи під цим поняттям «здійснюваний державою за допомогою правових норм, приписів, засобів і заборон процес упорядкування суспільних відносин щодо юридичного закріплення, реалізації, охорони, захисту та відновлення прав й інтересів відповідних суб'єктів» [75].

Висвітлення правових засад волонтерської діяльності в Україні здійснено нами шляхом систематизації нормативно-правових актів відповідно до статусу органів, що їх запровадили, на такі групи: 1) міжнародні угоди, резолюції, рекомендації та конвенції; 2) закони України; 3) укази Президента України; 4) постанови, розпорядження Кабінету Міністрів України; 5) накази міністерств і відомств.

На міжнародному рівні питання організації та здійснення волонтерської діяльності регулюють документи (угоди, резолюції, рекомендації), розроблені різними міжнародними організаціями.

Одним із основоположних документів правового регулювання волонтерської діяльності в усьому світі є Загальна декларація волонтерів, прийнята 14 вересня 1990 року у Парижі на XI Всесвітній конференції Міжнародної асоціації добровольчих зусиль (IAVE). IAVE було створено в 1970 році, кожні два роки вона проводить Всесвітні конференції волонтерів.

У цьому документі волонтерська діяльність розглядається як інструмент соціального, економічного, культурного й екологічного розвитку і

підкреслюється, що волонтерство — це добровільний вибір, що відображає особисті погляди та позиції; це активна участь громадянина в житті суспільства, що виражається, як правило, у спільній діяльності в межах різного роду асоціацій. Волонтерство сприяє покращенню якості життя, особистому процвітанню й поглибленню солідарності, реалізації основних потреб на шляху будівництва справедливішого і мирного суспільства, більш збалансованому економічному та соціальному розвитку, створенню нових робочих місць і професій.

Нині цей документ є основою декларацій волонтерів окремих країн, національних і регіональних концепцій, програмних документів окремих організацій та рухів. Він не тільки визначає ключові цінності волонтерства, а й регламентує діяльність волонтерських спільнот.

У січні 2001 року Міжнародною радою директорів Міжнародної асоціації волонтерських зусиль на XVI Всесвітній конференції добровольців було прийнято Декларацію про волонтерську діяльність, в якій закріплені принципи волонтерської діяльності:

— визнання права на волонтерство за всіма чоловіками, жінками та дітьми, незалежно від їхньої раси, віросповідання, фізичних особливостей, відповідного соціального та матеріального стану;

— повага гідності та культури всіх людей;

— надання допомоги, безкоштовних послуг особисто чи організовано в дусі партнерства та братерства;

— визнання рівної важливості особистих і колективних потреб, сприяння їх колективному забезпеченню;

— перетворення волонтерства на елемент набуття нових знань і навичок, удосконалення здібностей, стимулюючи при цьому ініціативу та творчість людей, надаючи кожному можливість бути творцем, а не користувачем, спостерігачем¹.

Міжнародна рада директорів звернулася до лідерів країн з наступними вимогами:

1) в усіх секторах об'єднати свої зусилля для створення потужних та ефективних місцевих волонтерських центрів як базових пунктів волонтерського руху;

2) уряду забезпечити право людини на зайняття волонтерською діяльністю, зняти усі законодавчі перешкоди, що існують у країні, залучати волонтерів до своєї діяльності, надавати громадським організаціям ресурси для популяризації та підтримки ефективної мобілізації волонтерських сил та управління діяльністю волонтерів;

3) бізнесу заохочувати залучення своїх працівників до волонтерської діяльності на благо місцевих громад і надавати людські та фінансові ресурси для розвитку відповідних інфраструктурних організацій;

4) пресі подавати волонтерські історії та інформувати громадськість про волонтерську діяльність для залучення більшої кількості людей до волонтерського руху;

5) закладам освіти заохочувати та сприяти залученню людей різного віку до волонтерської діяльності, створюючи можливість ознайомлення з волонтерською діяльністю через певні освітні програми і курси;

6) релігійним організаціям проголосити волонтерство своєю відповіддю на духовне покликання всіх людей до служіння;

7) громадським організаціям створити дружнє організаційне середовище для волонтерів і надати людські та фінансові ресурси [28].

У травні 2000 року Рада Європи ухвалила Конвенцію про сприяння транснаціональній довгостроковій волонтерській службі молоді. Конвенція сприяє тому, щоб волонтерський рух України інтегрував у загальноєвропейський волонтерський рух. Як зазначає І. Крулько: «Конвенція, фактично, легалізує міжнародне європейське волонтерство для молоді на загальних правилах із типовими угодами та єдиним режимом прийому волонтерів» [21]. Між тим, зазначена Конвенція в Україні до цього часу не ратифікована, хоча її ратифікували, навіть, Азербайджан у 2001 році та Вірменія у 2005 році.

У червні 2014 року було підписано Угоду про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, в якій цілями асоціації визнано «сприяння поступовому зближенню сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах»³. Серед інших домовленостей у ст. 434 цього документа сторони домовилися заохочувати поглиблення співробітництва й обмін досвідом у галузі молодіжної політики та неформальної освіти для молоді, сприяти молоді в отриманні знань, навичок і професійних умінь поза освітньою системою, зокрема завдяки волонтерській діяльності, та визнавати цінності такого досвіду.

Розгляд змісту національних нормативно-правових актів проведемо у хронологічному порядку їх виникнення, починаючи з 2003 року.

Першим кроком у напрямі адміністративно-правового забезпечення волонтерської діяльності в Україні стало видання Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.04.2003 р. № 225-р «Про утворення Координаційної ради з питань розвитку та підтримки волонтерського руху» [66]. Головою Координаційної ради було призначено Міністра праці та соціальної політики України, до складу ради включено: голову Державного комітету України у справах сім'ї та молоді; голів державних комітетів України у справах релігій, зв'язку та інформатизації, з питань фізичної культури і спорту, у справах ветеранів, телебачення і радіомовлення; міністрів транспорту, освіти і науки, культури і мистецтв; директора Державного центру соціальних служб для молоді. Завданнями новоствореної структури стали розробка та затвердження заходів щодо розвитку і підтримки волонтерського руху.

На виконання зазначеного розпорядження аналогічні ради почали створюватись в областях, їхні завдання полягали в:

— розробці та затвердженні заходів щодо розвитку і підтримки волонтерського руху;

— наданні всебічної методично-консультативної підтримки державним, громадським і благодійним організаціям, діяльність яких спрямовано на розвиток волонтерського руху з надання допомоги громадянам похилого віку, інвалідам, дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, іншим соціально незахищеним громадянам;

— узагальненні кращого досвіду роботи волонтерів і вжитті заходів до його поширення;

— порушенні клопотання перед райдержадміністраціями і міськвиконкомом, радами ветеранів про заохочення кращих волонтерів; — широкому висвітленні у засобах масової інформації питання розвитку та підтримки волонтерського руху.

У 2005 році Розпорядження КМУ від 23.04.2003 р. № 225-р втратило чинність, а Координаційну раду було ліквідовано.

Перше офіційне визнання волонтерської діяльності та закріплення її на нормативно-правовому рівні в Україні було зроблене у Постанові Кабінету Міністрів України від 10.12.2003 р. № 1895 «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг» [54].

У цьому документі волонтерська діяльність визначалась як «добровільна неприбуткова діяльність фізичних осіб-волонтерів, яка спрямована на надання допомоги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, та сприяє самореалізації волонтера» [54].

Положенням про волонтерську діяльність передбачалось, що волонтерські організації (об'єднання), волонтери можуть залучатися соціальними службами до надання таких соціальних послуг:

— придбання та доставка медикаментів, продовольчих, промислових і господарських товарів, книг, газет, журналів, гарячих обідів;

— приготування їжі, годування;

— допомога у проведенні заходів особистої гігієни;

— прибирання приміщення, прання білизни;

— обробіток присадибних ділянок;

- виконання ремонтних робіт;
- відвідування хворих у стаціонарних медичних закладах;
- читання художньої літератури, преси, написання листів;
- організація дозвілля тощо [54].

Постановою передбачалось укладання Договору про співпрацю між керівником соціальної служби та волонтерською організацією чи волонтером. Договір про співпрацю з надання соціальних послуг укладався не менш як на 3 місяці. У договорі визначаються права, обов'язки та відповідальність сторін, перелік соціальних послуг, що будуть надаватися.

Згодом постанова втратила чинність у зв'язку з ухваленням Закону України «Про волонтерську діяльність». У 2007 році з метою утвердження принципів гуманізму і милосердя, сприяння розвитку благодійної діяльності та на підтримку ініціативи громадських організацій Президентом України видано Указ від 13 грудня 2007 р. № 1220/2007 «Про День благодійництва» [48], відзначення якого встановлено щорічно у другу неділю грудня.

Закон України «Про волонтерську діяльність» було прийнято 19 квітня 2011 року. Його прийняття пов'язують з проведенням футбольного чемпіонату Євро – 2012, який проходив в Україні, де було задіяно найбільшу кількість волонтерів за весь час в Україні. Цим Законом було визнано, що «волонтерська діяльність — добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги» [46].

Законом також визначено напрями здійснення волонтерської діяльності; шляхи здійснення її підтримки державою; особливості правового статусу волонтерів і діяльності волонтерської організації; питання укладання договору про провадження волонтерської діяльності.

Статтею 5 Закону України «Про волонтерську діяльність» (до внесення змін у 2015 році) волонтерська організація визнавалась як «юридична особа, яка здійснює свою діяльність без мети одержання прибутку і отримала статус волонтерської» [46].

Закон визначав, що волонтерська організація забезпечує залучення волонтерів для надання ними волонтерської допомоги шляхом укладання з ними договорів про провадження волонтерської діяльності. Законом також визначались права волонтерської організації:

- провадити волонтерську та іншу неприбуткову діяльність;
- залучати волонтерів для здійснення волонтерської діяльності;
- отримувати кошти та інше майно для здійснення волонтерської діяльності;
- використовувати у своєму найменуванні та волонтерській діяльності слова «волонтерська організація»;
- самостійно визначати напрями здійснення волонтерської діяльності;
- набувати інші права, передбачені законом. Обов'язки волонтерської організації визначались наступним:
 - забезпечувати волонтерам безпечні та належні для життя і здоров'я умови надання волонтерської допомоги;
 - здійснювати підготовку волонтерів (за необхідності);
 - відшкодовувати прямі збитки, завдані волонтерською організацією в разі одностороннього розірвання нею договору про надання волонтерської допомоги, якщо інше не передбачено договором;
 - відшкодовувати моральну та майнову шкоду, що спричинена внаслідок здійснення нею волонтерської діяльності, відповідно до Закону;
 - відшкодовувати волонтерам витрати, пов'язані з наданням ними волонтерської допомоги, передбачені Законом;
 - страхувати волонтерів відповідно до Закону України «Про страхування»;
 - дотримуватися правового режиму інформації з обмеженим доступом;
 - забезпечувати вільний доступ до інформації, що стосується здійснення нею волонтерської діяльності.

Отже, в Законі України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI передбачалось надання організаціям статусу «волонтерської організації», визначались її права та обов'язки.

З грудня 2013 р. по березень 2015 р. 132 громадським об'єднанням було надано цей статус [18].

У подальшому до Закону України «Про волонтерську діяльність» декілька разів вносились зміни. Отже, у 2015 році Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності» від 05.03.2015 р. № 246-VIII було скасовано необхідність надання організаціям статусу волонтерських організацій.

На заміну терміна «волонтерська організація» юристи пропонують використовувати поняття «громадське об'єднання», наведене в Законі України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. № 4572-VI, аргументуючи це схожістю цих двох структур за ознакою добровільності. У ст. 1 згаданого Закону вказано, що «громадське об'єднання — це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів»². Далі зазначається: «Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку» [47].

Під окреслене поняття підпадають і об'єднання волонтерів. Волонтерські організації набувають адміністративної правосуб'єктності після процедури реєстрації громадської організації як волонтерської. Здійснення даної процедури відбувається у два етапи:

— на першому етапі — державна реєстрація громадської організації на загальних підставах;

— на другому етапі — надання Міністерством соціальної політики України статусу волонтерської організації зареєстрованій громадській організації¹.

Отже, з урахуванням змін у законодавстві, під терміном «волонтерська організація» слід розуміти громадську організацію, зареєстровану в установленому законодавством порядку, статутом якої передбачено здійснення волонтерської діяльності.

Принципово важливими змінами, внесеними Законом від 05.03.2015 № 246-VIII, є врегулювання питання добровільного страхування волонтерів, укладання договорів на провадження волонтерської діяльності лише за бажанням; визначення можливості займатися волонтерською діяльністю дітям від 14 років (за згодою батьків).

Також у 2015 році було ухвалено низку підзаконних актів, зокрема, постанову Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 р. № 556 «Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності» [57].

Порядок надання волонтерської допомоги, затверджений постановою КМУ від 05.08.2015 р. № 556, стосувався таких напрямів волонтерської діяльності⁴: — сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів;

— ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру.

Затверджений Порядок надання волонтерської допомоги передбачав:

— обов'язковість укладення договору організаціями, які залучають до своєї діяльності волонтерів;

— проведення ними навчання (інструктажу) волонтерів і здійснення подальшої координації їх діяльності;

— забезпечення волонтерів екіпірвою залежно від специфіки заходу за погодженням з організаторами заходів;

— забезпечення вільного доступу до інформації, що стосується провадження волонтерської діяльності.

Порядком надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності також визначались етапи залучення волонтерів організаціями¹:

- визначення обсягу потреби у волонтерах;
- установлення залежно від напрямку діяльності критеріїв відбору волонтерів за погодженням з організаторами заходів, органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування, відповідальним за їх проведення;
- оголошення конкурсу з метою залучення волонтерів. Умови, строки та порядок проведення конкурсу визначаються організаціями за погодженням з організаторами заходів, органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування, відповідальним за їх проведення;
- проведення співбесіди з особами, які виявили намір бути волонтерами;
- укладення договорів з особами, які пройшли конкурс, проведення їх навчання (інструктажу).

Постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 604 передбачено, що у разі загибелі (смерті) волонтера одноразова грошова допомога виплачується у розмірі 500 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб на дату загибелі (смерті), членам сім'ї, батькам та утриманцям загиблого (померлого) волонтера у рівних частинах.

У разі встановлення інвалідності внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва) одноразова грошова допомога виплачується волонтеру залежно від групи інвалідності: — особам з інвалідністю I групи — у розмірі 250 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб;

- особам з інвалідністю II групи — 200;
- особам з інвалідністю III групи — 150 прожиткових мінімумів¹.

У цьому ж році, з метою активізації роботи щодо запровадження волонтерської та благодійної допомоги людям похилого віку, інвалідам, сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, установам і закладам

системи соціального захисту населення Міністерство соціальної політики України затверджує «Положення про Раду з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги при Міністерстві соціальної політики України» [56].

У Положенні визначені такі основні завдання Ради [56]:

— визначення потреб осіб похилого віку, інвалідів, дітей-інвалідів, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах, внутрішньо переміщених осіб, учасників антитерористичної операції;

— сприяння забезпеченню координації дій регіональних рад з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги (далі — регіональні ради);

— проведення аналізу та підсумків роботи регіональних рад;

— визначення шляхів, механізму та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час організації надання волонтерської та благодійної допомоги;

— вироблення пропозицій щодо внесення змін до законодавства України з питань волонтерства та благодійності;

— проведення щорічного конкурсу «Волонтер року».

На думку дослідників, внесення у 2015 році змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» не вирішило всіх проблем волонтерства в Україні. Серед основних із них М. Кахнова звертає увагу на такі:

— брак фінансової підтримки провадження волонтерської діяльності з боку держави, відсутність у Бюджетному кодексі України положень щодо підтримки громадських ініціатив у сфері волонтерства. Відповідно в державному бюджеті та у місцевих бюджетах відсутні видатки на цю сферу;

— відсутність державної цільової програми сприяння розвитку волонтерської діяльності;

— наявність вікових обмежень щодо осіб, які здійснюють волонтерську діяльність, та низький рівень залученості дітей до здійснення волонтерської діяльності;

— низький рівень залучення українських і міжнародних волонтерів до роботи з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування тощо. Основна причина, на думку експертів з реформ, це відсутність ефективного механізму взаємодії між волонтерами та державними службовцями (посадовими особами місцевого самоврядування) [19].

Зміни до Закону України «Про волонтерську діяльність» 2016 року полягають у введенні нового напрямку цієї діяльності — сприяння уповноваженому органу з питань пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними соціально-виховної роботи [41]. З'являється новий тип волонтерів — волонтери пробації.

Метою пробації є «забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених, з метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності» [18].

Порядок здійснення діяльності волонтерів пробації регламентовано наказом Міністерства юстиції України від 17.01.2017 р. № 98/5 «Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробації» [55]. У Положенні визначено такі напрями діяльності волонтерів:

— сприяння уповноваженим органам з питань пробації у здійсненні наглядових заходів за місцем роботи та навчання суб'єктів пробації; — участь у проведенні соціально-виховної роботи із суб'єктами пробації;

— участь у складанні та реалізації індивідуальних планів роботи із суб'єктами пробації;

— участь у проведенні індивідуально-профілактичної роботи із суб'єктами пробації;

- надання консультативної, психологічної та інших видів допомоги суб'єктам пробації;
- сприяння у працевлаштуванні суб'єктів пробації, залученні їх до навчання, виховних заходів та соціально корисної діяльності;
- сприяння у реалізації пробаційних програм стосовно суб'єктів пробації, звільнених від відбування покарання з випробуванням;
- участь у реалізації інших заходів, спрямованих на виправлення суб'єктів пробації та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану» від 29.07.2022 р. № 2494-XIX введено ще один напрям волонтерської діяльності — надання медичної допомоги, реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану в Україні та у встановлений законом строк після його припинення чи скасування.

Передбачено внести у «Прикінцеві положення» Закону України «Про волонтерську діяльність» норму щодо можливості підприємств, установ та організацій у період дії воєнного стану та протягом шести місяців після його припинення чи скасування «залучати до своєї діяльності з надання медичної допомоги, реабілітаційної допомоги волонтерів (крім громадян Російської Федерації та Республіки Білорусь) виключно для надання безоплатної медичної допомоги, безоплатної реабілітаційної допомоги» [42].

Останні на сьогоднішній день зміни до Закону України «Про волонтерську діяльність» внесені Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності» від 15.08.2022 р. № 2519-IX [44].

У цьому Законі передбачено такі додаткові напрями волонтерства: — сприяння центральним і місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям, об'єднанням громадян, а також фізичним особам, які здійснюють соціальний патронаж, у

проведенні заходів, спрямованих на соціальну адаптацію осіб, які відбули покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також звільнені від подальшого відбування зазначених видів покарань на підставах, передбачених законом;

— надання волонтерської допомоги, пов'язаної із захистом та рятуванням тварин.

Законом також визначено, що волонтерська допомога може здійснюватися в онлайн-режимі за допомогою мережі «Інтернет» та інших телекомунікаційних мереж.

Передбачено створення та адміністрування центральними органами виконавчої влади у партнерстві з неприбутковими організаціями й установами, які залучають до своєї діяльності волонтерів, іншими організаціями, що сприяють розвитку волонтерства, інформаційно-аналітичної платформи для інформування про можливості волонтерства в Україні та за її межами, підтримки інститутів громадянського суспільства у залученні волонтерів та для розміщення іншої інформації з метою сприяння розвитку волонтерського руху в Україні.

Одним із шляхів державної підтримки волонтерської діяльності законодавець визначив «розроблення та імплементацію загальнодержавних цільових програм з підтримки розвитку волонтерства» [44].

Розглянемо основні статті Закону України «Про волонтерську діяльність» у редакції від 03.09.2022 р.

Статтею 1 Закону визначені такі напрями волонтерської діяльності [46]:

— надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, які потребують соціальної реабілітації, осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах;

— здійснення догляду за хворими, особами з інвалідністю, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги; — надання

волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;

— надання волонтерської допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану;

— надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, дії правового режиму надзвичайного чи воєнного стану;

— надання волонтерської допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів;

— проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням історико-культурного середовища;

— сприяння проведенню спортивних, культурних та інших громадських заходів національного та міжнародного значення;

— надання волонтерської допомоги для подолання наслідків збройної агресії російської федерації проти України та/або іншої країни проти України, а також для післявоєнного відновлення і розвитку України;

— надання волонтерської допомоги особам/сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, збройною агресією російської федерації проти України та/або іншої країни проти України;

— сприяння центральним і місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям, об'єднанням громадян, а також фізичним особам, які здійснюють соціальний патронаж, у проведенні заходів, спрямованих на соціальну адаптацію осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк;

— надання волонтерської допомоги особам, які постраждали внаслідок інфекційних (небезпечно інфекційних, особливо небезпечних інфекційних) хвороб та епідемій;

— надання волонтерської допомоги, пов'язаної із захистом та рятуванням тварин;

— надання волонтерської допомоги за іншими напрямками, не забороненими законодавством.

Волонтерами, згідно із законодавством, можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які є дієздатними. Неповнолітні особи здійснюють волонтерську діяльність за згодою батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника.

Іноземці та особи без громадянства здійснюють волонтерську діяльність через організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, інформація про які розміщена на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності.

Стаття 7 Закону України «Про волонтерську діяльність» встановлює права та обов'язки волонтерів. Волонтер має право на:

— належні умови здійснення волонтерської діяльності, зокрема отримання достовірної, точної та повної інформації про порядок та умови провадження волонтерської діяльності, забезпечення спеціальними засобами захисту, спорядженням та обладнанням;

— зарахування часу здійснення волонтерської діяльності до навчально-виробничої практики в разі її проходження за напрямом, що відповідає отримуваній спеціальності, за згодою навчального закладу;

— відшкодування витрат, пов'язаних зі здійсненням волонтерської діяльності, передбачених ст. 11 Закону;

— інші права, передбачені договором про провадження волонтерської діяльності та законодавством.

Волонтер зобов'язаний:

- сумлінно та своєчасно виконувати обов'язки, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності;
- у випадках, визначених законодавством, проходити медичний огляд та надавати довідку про стан здоров'я;
- у разі необхідності проходити подальшу підготовку (перепідготовку);
- не допускати дій і вчинків, які можуть негативно вплинути на репутацію волонтера, організації чи установи, на базі якої провадиться волонтерська діяльність;
- дотримуватися правового режиму інформації з обмеженим доступом;
- у разі укладення договору про провадження волонтерської діяльності та одностороннього розірвання договору з ініціативи волонтера відшкодовувати прямі збитки, завдані ним, якщо це передбачено договором; — відшкодовувати майнову шкоду, заподіяну внаслідок здійснення ним волонтерської діяльності, відповідно до закону¹.

У ст. 9 Закону регламентуються питання, пов'язані з укладанням договору про провадження волонтерської діяльності. Зазначається, що «за договором про провадження волонтерської діяльності одна сторона (волонтер) зобов'язується за завданням другої сторони (організації чи установи, що залучає до своєї діяльності волонтерів) особисто безоплатно надавати волонтерську допомогу її отримувачам протягом установленого в договорі строку, а зазначена організація чи установа зобов'язується забезпечити волонтеру можливості для здійснення волонтерської діяльності» [46]. Частиною 5 ст. 9 Закону визначено обов'язкові елементи договору:

- опис волонтерської діяльності (завдання);
- період провадження волонтерської діяльності;
- права та обов'язки сторін;
- відповідальність за заподіяння збитків;
- умови розірвання договору.

Законом також передбачено укладання договору про надання волонтерської допомоги між волонтерською організацією та отримувачем допомоги. Обов'язковість його укладання визначається бажанням отримувача допомоги. Цей договір містить аналогічні з попереднім обов'язкові елементи і теж має укладатися в письмовій формі [46].

У ст. 11 Закону України «Про волонтерську діяльність» викладені питання щодо відшкодування витрат, пов'язаних з наданням волонтерської допомоги. Тут, зокрема, зазначено, що волонтерам для провадження волонтерської діяльності можуть бути відшкодовані витрати на відрядження на території України та за кордон у межах норм відшкодування витрат на відрядження, встановлених для державних службовців і працівників підприємств, установ та організацій, що повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів.

Волонтеру можуть бути відшкодовані (за наявності підтверджуючих документів) витрати на:

- проїзд (включаючи перевезення багажу) до місця здійснення волонтерської діяльності; — отримання візи;
- харчування, коли волонтерська діяльність триває більше 4 годин на добу;
- проживання у разі відрядження волонтера до іншого населеного пункту для провадження волонтерської діяльності, що триватиме більше 8 годин;
- поштові та телефонні послуги, пов'язані зі здійсненням волонтерської діяльності;
- проведення медичного огляду, вакцинації та інших лікувально-профілактичних заходів, безпосередньо пов'язаних з наданням волонтерської допомоги¹.

Відшкодування витрат, згідно із законодавством, може здійснюватися за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів — у разі укладення з ними договору про надання волонтерської допомоги, міжнародних програм, або

установи, організації, з якою волонтер уклав договір про провадження волонтерської діяльності, а також за рахунок інших джерел фінансування, не заборонених законодавством.

Збройна агресія росії проти України обумовила внесення змін до Податкового кодексу України. Так, Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України» від 15.08.2022 р. № 2520-ІХ2 врегульовано питання щодо звільнення від оподаткування коштів, які збиралися фізичною особою на свій особистий розрахунковий рахунок для виплати благодійної допомоги на користь платників податків.

У Законі зазначено, що до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу фізичної особи не включаються:

— кошти або вартість майна (послуг), що надаються фізичній особі – волонтеру, з якою укладено договір про провадження волонтерської діяльності, в частині витрат неприбуткової організації, що залучає до своєї діяльності волонтерів, на проведення медичного огляду та вакцинації волонтера, інших лікувально-профілактичних заходів, безпосередньо пов'язаних з наданням волонтерської допомоги такою особою відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність»;

— відшкодування неприбутковою організацією особі – волонтеру, з якою укладено договір про провадження волонтерської діяльності, документально підтверджених витрат, пов'язаних з наданням волонтерської допомоги, у розмірі та відповідно до переліку, що передбачені ст. 11 Закону України «Про волонтерську діяльність» [45].

Деякі аспекти волонтерської діяльності як складової частини соціальної роботи регулюються законами України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. № 2671-VIII (у ред. від 27.04.2022 р.) [63] та «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 р. № 2558-III (у ред. від 15.12.2021 р.) [64], що буде висвітлено у підрозділі 2.2.

Постановою Кабінету Міністрів України від 26.08.2020 р. № 783 прийнято Положення про Національну соціальну сервісну службу України (Нацсоцслужбу) як центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності і діяльність якої спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики [36].

У прийнятому Положенні визначені повноваження Нацсоцслужби:

- забезпечення реалізації державної політики у сфері волонтерської діяльності;
- вжиття заходів для розвитку та популяризації волонтерської діяльності;
- сприяння поширенню інформації про волонтерську діяльність;
- поширення інформації про стан виконання галузевих і регіональних програм сприяння волонтерській діяльності та її підтримки;
- оприлюднення на своєму офіційному веб-сайті наявної інформації про організації та установи, що залучають для провадження своєї діяльності волонтерів, зокрема тих, які залучають іноземців та осіб без громадянства для провадження волонтерської діяльності на території України; — сприяння громадським об'єднанням та благодійним організаціям у забезпеченні волонтерської діяльності;
- сприяння підтримці та розвитку міжнародного співробітництва з питань волонтерської діяльності, узагальнення і поширення практики роботи у відповідній сфері.

Таким чином, огляд нормативно-правових актів, що регулюють волонтерську діяльність в Україні, засвідчив їх значну кількість та постійне удосконалення. Вважаємо, що вони достатньою мірою забезпечують передумови для становлення волонтерського руху в Україні, його поширення та організаційного оформлення. Ґрунтовна законодавча база волонтерської діяльності є свідченням визнання державою ролі волонтерства як основи громадянського суспільства.

2.2. Особливості волонтерської діяльності у сфері соціальної роботи

Як зауважує О.В.Купенко: «Волонтерська діяльність – це складова частина соціальної роботи, яку «засновано на практиці професії, що сприяє соціальним змінам і розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей» [23].

Роль волонтерства у соціальній сфері визнана на державному рівні, що знаходить своє підтвердження в окремих законодавчих документах. Регламентація волонтерської діяльності зазначена в таких законах України: «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про волонтерську діяльність», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про пробацію», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю». Формування функціонального поля волонтерства є в таких законах України, як Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», Закон України «Про соціальні послуги» та в Податковому кодексі України. Гарантування та розширення прав волонтера згадані в законах України «Про волонтерську діяльність», «Про страхування», «Про фізичну культуру і спорт». Про розвиток волонтерства та міжсекторальної взаємодії та підвищення суспільної ролі волонтерської діяльності зазначено в Законі України «Про волонтерську діяльність». У всіх законах добровільна праця волонтерів визнається як необхідна та суспільно корисна.

Стаття 1 Закону України «Про соціальні послуги» визначає термін «соціальні послуги» як «дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають» [63].

Відповідно до положень законодавства надавачі соціальних послуг можуть належати до державного, комунального або недержавного секторів. До надавачів соціальних послуг державного/комунального сектору належать:

- 1) установи/заклади надання соціальних послуг (стаціонарні, реабілітаційні, тимчасового перебування);

2) інші установи/заклади соціальної підтримки (обслуговування), у тому числі спеціалізовані служби підтримки осіб, постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

До надавачів соціальних послуг недержавного сектору відносяться підприємства, установи, організації, громадські об'єднання, благодійні, релігійні організації, фізичні особи-підприємці та фізичні особи, які надають соціальні послуги з догляду відповідно до цього Закону без здійснення підприємницької діяльності. Отже, соціальні послуги можуть надавати волонтери, волонтерські організації, установи та організації, що залучають до своєї діяльності волонтерів.

Оскільки волонтерство здійснюється у сфері надання соціальних послуг, то діяльність волонтерів та волонтерських організацій повинна відповідати всім вимогам аналізованого закону. В першу чергу, це стосується вихідних, базових позицій та ідей. Закон України «Про соціальні послуги» визначає, що основними засадами надання соціальних послуг є [63]:

1) сприяння особам, що перебувають у складних життєвих обставинах, які вони не в змозі подолати за допомогою наявних засобів і можливостей; 2) попередження виникнення складних життєвих обставин;

3) створення умов для самостійного розв'язання життєвих проблем, що виникають.

Багато дослідників наголошують на цінності волонтерів у наданні соціальних послуг. Наприклад, англійські дослідники А. Періш, Д. Хіс та М. Хассан вважають, що волонтери цінні для організацій, які надають соціальні послуги, тому що [86]:

— вони можуть доповнювати надання тих послуг, які вже надаються;

— вони можуть взяти на себе частину навантаження соціальних працівників, щоб останні могли зосередитися на їх статутних обов'язках та наданні допомоги під час кризових ситуацій;

— вони можуть додати цінності профілактичним послугам;

— вони мають гнучкий розклад та можуть часто працювати у різний час;

— користувачі послуг цінують той факт, що волонтери не отримують зарплати, але мають іншу мотивацію, яка не стосується грошей;

— користувачі послуг не завжди сприймають волонтерів у тому ж контексті, що і постійних працівників щодо влади і контролю над своїм життям;

— волонтери можуть налагоджувати зв'язки із громадою, в якій надаються соціальні послуги;

— волонтери є носіями свіжих та креативних ідей, знань та досвіду в сфері надання соціальних послуг;

— волонтери є різноманітними.

Основними формами надання соціальних послуг є матеріальна допомога та соціальне обслуговування.

Матеріальна допомога надається особам, які знаходяться у складній життєвій ситуації, у вигляді грошової або натуральної допомоги: продуктів харчування, засобів санітарії та особистої гігієни, засобів догляду за дітьми, одягу, взуття та інших предметів першої необхідності, палива, а також технічних і допоміжних засобів реабілітації.

Соціальне обслуговування здійснюється шляхом надання соціальних послуг: за місцем проживання особи (вдома); у стаціонарних інтернатних установах та закладах; у реабілітаційних установах та закладах; в установах та закладах денного перебування; в установах та закладах тимчасового або постійного перебування; у територіальних центрах соціального обслуговування; в інших закладах соціальної підтримки (догляду).

На практиці склалося так, що волонтерів до своєї діяльності залучають територіальні центри соціального обслуговування самотніх громадян та людей похилого віку, які діють при Управліннях праці та соціального захисту населення. Волонтери допомагають працівникам центрів у виконанні їх функціональних обов'язків, здійснюючи надання таких послуг:

— догляд;

— підтримання належних умов проживання;

- паліативний/хоспісний догляд;
- реабілітація, соціальна профілактика;
- соціальний супровід/патронаж.

Волонтерів визнано суб'єктами соціальної роботи і в Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [64]. Стаття 3 цього Закону до переліку суб'єктів соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю включає:

- уповноважених органів, що здійснюють соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю;
- фахівців із соціальної роботи;
- об'єднання громадян, благодійні, релігійні організації;
- юридичних та фізичних осіб, які надають соціальні послуги сім'ям, дітям та молоді;
- волонтерів у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю.

Об'єктами соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю є сім'ї; діти; молодь; професійні та інші колективи; вразливі групи населення, з якими здійснюється соціальна робота.

Соціальна робота волонтера з сім'ями, дітьми та молоддю передбачає надання їм соціальних послуг та здійснення соціальної підтримки.

До основних соціальних послуг, що надаються при здійсненні соціальної роботи сім'ям, дітям та молоді, належать соціальна профілактика, соціальна реабілітація, соціальний супровід, консультування.

Соціальна підтримка передбачає здійснення заходів, спрямованих на:

- формування відповідального батьківства, навчання батьків навичкам, необхідним для всебічного розвитку та виховання дітей;
- розвиток різних форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- запобігання негативним явищам та їх подолання [64].

Волонтери залучаються Центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (Центрами СССДМ) до соціально-реабілітаційної роботи, попередження

та подолання негативних явищ у молодіжному середовищі, що включає в себе наступні види:

- робота з молоддю, схильною до асоціальної поведінки;
- профілактика та подолання вживання алкогольних напоїв;
- профілактика та запобігання тютюнопалінню;
- профілактика та запобігання вживанню наркотичних речовин;
- профілактика хвороб, що передаються статевим шляхом та ВІЛ/СНІДу;

СНІДу;

- підтримка дітей та підлітків, що постраждали від морального, фізичного, сексуального насильства;
- підтримка дітей та молоді, що перебувають у кризовому стані;
- соціальна робота з «дітьми вулиці».

У цьому напрямі волонтери центрів СССДМ проводять різноманітні бесіди, диспути, лекції, організують вечори, концерти «За здоровий спосіб життя», проводять рольові та творчі ігри з молоддю та з «дітьми вулиці». Розповсюджують інформаційні листівки, буклети про негативний вплив на організм вживання алкоголю, тютюну та інших наркотичних речовин. Тут застосовуються як групові форми роботи, так й індивідуальні.

Також волонтерів активно залучають до здійснення соціальної опіки і захисту найменш захищених категорій дітей та молоді. Даний напрям включає в себе наступні види послуг:

- підтримка та сприяння розвитку творчих здібностей молодих інвалідів;
- соціальна допомога молодим сім'ям;
- соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування;
- соціальна підтримка військовозобов'язаної молоді;
- соціальна робота з жіночою молоддю; — соціальна допомога самотнім матерям, неповним сім'ям, багатодітним сім'ям;
- допомога у вирішенні соціальних проблем учнівської та студентської молоді.

Організуються концерти, конкурси, змагання, ярмарки, створюються різноманітні клуби за інтересами, проводяться благодійні акції, вечори. Все це робиться для того, щоб такі категорії дітей та молоді відчули себе потрібними в суспільстві.

Волонтери також здійснюють соціальний супровід молоді та допомагають молодим особам в інтеграції у суспільство. Цей напрям діяльності вони здійснюють через такі послуги:

- сприяння самовихованню, самовизначенню та самовдосконаленню дітей і молоді;
- формування та розвиток якостей творчої особистості;
- соціальна підтримка безробітної молоді, сприяння в працевлаштуванні;
- розвиток і підтримка обдарованих дітей та підлітків;
- організація змістовного дозвілля дітей і молоді як шлях профілактики дитячої бездоглядності та правопорушень.

Так, з метою об'єднання зусиль молодих та ініціативних людей, що стануть лідерами волонтерського руху, надаватимуть соціальні послуги на новому рівні, було прийнято рішення про заснування у 2007 році Всеукраїнської молодіжної організації під назвою Global Youth Community. Через різноманітні освітні та культурні програми організація надає можливість кожному молодому українцю/українці познайомитися з культурами інших країн, поспілкуватися зі студентами та молоддю, що мають інші інтереси та погляди, отримати соціальні послуги¹. Також в Україні, наприклад, серед інших організацій, діє громадська організація «Колесо добра», волонтери якої здійснюють надання соціального супроводу сім'ям (особам) у складних життєвих обставинах шляхом інформування, психологічних та юридичних консультацій, організації медичної допомоги та іншої діяльності, що спрямовано на подолання складних життєвих обставин [9, с. 53].

Проводяться змагання, олімпіади, походи, екскурсії, конкурси творчих робіт, тематичні дні, вогнища, свята, ярмарки, молодь та підлітки залучаються до різноманітних гуртків і секцій.

Норми етичної поведінки волонтера, який здійснює соціальну роботу, визначаються Етичним кодексом спеціалістів із соціальної роботи України, вони полягають у наступному:

- завжди пам'ятати про інтереси людини, якій надається допомога;
- захищати права особи, котра потребує підтримки й допомоги, сприяти її розвитку;
- сприяти всебічному гармонійному та самобутньому розвитку людини, якій надається допомога, її продуктивній самореалізації;
- бути доброзичливим, уважним у роботі, вміти вислуховувати;
- ставити службовий обов'язок понад усе, бути відданим своїй професії;
- бути зразком етичної поведінки, носієм високих моральних якостей;
- уміти не піддаватися впливам, залишатися об'єктивним, діючи в межах своєї компетентності;
- виходити з позиції милосердя, виконуючи різні ролі;
- справлятися зі своїми обов'язками якнайкраще;
- прагнути до самовдосконалення, підвищення своєї професійної майстерності;
- персонально відповідати за свої дії; зберігати й захищати гідність, честь та права своїх колег;
- активно співпрацювати з іншими особами, організаціями, від яких залежить добробут людини, якій надаються послуги [53].

Волонтерів умовно можна поділити на тих, які працюють при центрах соціальних служб, та тих, які є членами різних громадських організацій.

За наявності бажання волонтера працювати в соціальній службі з ним проводиться співбесіда, під час якої відбувається знайомство із соціальними працівниками, соціальною службою, програмою соціальної допомоги, до якої залучається кандидат, отримується основна інформація про нього, з'ясовуються

мотиви участі у волонтерській роботі. Під час співбесіди встановлюються рівень психолого-педагогічної готовності до такої роботи, комунікації, емпатійності, а також інтереси, ціннісні орієнтації та ін.

Підготовка волонтера до роботи в соціальній службі включає проведення курсів, тренінгів, семінарів, на яких волонтери отримують основні знання, оволодівають основними вміннями і навичками соціальної роботи з різними цільовими групами і категоріями населення.

Термін проведення навчання, зміст навчальних програм, їх інформаційна насиченість залежать від віку кандидатів, їхньої участі в інших волонтерських програмах, загальнокультурного рівня. Головним завданням соціальних працівників є детальне й поетапне планування програми залучення та підготовки волонтерів, адже більшість із них є непідготовленими до діяльності і часто не усвідомлюють майбутніх проблем.

Навчання волонтерів у соціальних службах для молоді, як правило, здійснюється за такими напрямками [81]:

— соціально-реабілітаційна робота, попередження та подолання негативних явищ у молодіжному середовищі (робота з молоддю та підлітками, котрі перебувають у кризовому стані чи схильні до суїциду; робота з молоддю, схильною до девіантної поведінки; підтримка та розвиток соціально дезадаптованої молоді; профілактика вживання алкогольних напоїв і наркотичних речовин; підтримка дітей та молоді, які постраждали від насильства);

— соціальна опіка та соціальний захист соціально незахищених груп молоді (підтримка і розвиток творчих здібностей інвалідів; соціальна допомога молодим сім'ям; соціальна допомога самотнім матерям і неповним сім'ям; робота з групами ризику; волонтерські програми соціальної опіки);

— соціальний розвиток молоді та її інтеграція у суспільство (формування інтересів, потреб, цінностей та пріоритетів життя; сприяння самовихованню, самовизначенню, самовдосконаленню; розвиток і підтримка творчого

потенціалу талановитої молоді; формування світогляду молодої людини засобами соціальної реклами).

Практики у сфері соціальної роботи зазначають, що соціальні служби, які залучають волонтерів, повинні планувати систематичні інструктажі, навчання, тренінги, наради, семінари, круглі столи та інші форми ознайомлення волонтерів зі змістом та особливостями соціальної роботи певної служби.

Обмеження в здійсненні волонтерської діяльності – підлітки віком від 14 до 18 років виконують волонтерську роботу та перебувають у волонтерському русі за згодою батьків чи опікунів, прийомних батьків, піклувальника або батьків-вихователів. Особи без громадянства та іноземці волонтерську діяльність здійснюють через установи та організації, інформація про них викладена на офіційному сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності.

Різниця між звичайною роботою та волонтерством є відчутною і очевидною – це відсутність грошової винагороди. Що більше, за участь у волонтерському проєкті й самому іноді доводиться вносити матеріальні ресурси. Проте це зовсім не означає, що для організації, в якій волонтер працює, він виконує роль неоплаченої робочої сили. По-перше, це заборонено законом. У більшості країн Європи волонтерська робота регулюється певними нормативними актами.

Волонтер не може виконувати функціональні обов'язки штатних працівників, чи виконувати роботу, яку ніхто не має часу робити. Він працює у спеціально створеному для нього проєкті, де волонтер має чітко окреслені його завдання, режим роботи, додаткові умови та інше. Головним є натхнення і мотивація, які у волонтера значно вищі, ніж у штатних працівників організації чи установи [42, с. 6].

Основні напрямки роботи волонтерських загонів різноманітні:

□ соціальний захист – молоді люди-волонтери в цьому напрямі знаходиться у взаємозв'язку з державою та надає підтримку різним категоріям клієнтів соціальної роботи;

□ благоустрій – дозволяє молодій людині вивчити проблеми населеного пункту та покращувати його благоустрій, наприклад, шляхом написання проєкту;

□ екологія – молодь приймає участь, як волонтер у екологічних акціях, тобто увага молодої людини спрямована на проблеми екологічного характеру;

□ профілактика наркотичної і алкогольної залежності, пропаганда здорового способу життя – молоді люди-волонтери підвищують свої знання про здоровий спосіб життя та несуть соціальний посил до інших;

□ сприяння діяльності у сфері фізичної культури і масового спорту – молода людина може бути волонтером у спортивному напрямі. Спорт впливає на розвиток активності людини;

□ збереження історичної та культурної спадщини;

□ співпраця в сфері науки, освіти, мистецтва, культури, духовного розвитку особистості [45, с. 19].

Волонтерська діяльність поділяється на організовану або неорганізовану, а також може здійснюватися, як індивідуально так і в групі, в приватних або громадських організаціях [2, с. 171].

Учасники волонтерського руху можуть розглядати свою діяльність, як інструмент культурного, екологічного, соціального та економічного розвитку. За цільовою орієнтованістю волонтерство спрямоване на:

□ взаємодопомогу, тобто волонтерська діяльність здійснюється для того, щоб допомогти іншим членам своєї соціальної групи або взагалі суспільства;

□ благодійність, об'єктом такої допомоги є учасник групи, в яку не входить волонтер, який допомагає;

□ участь у місцевому самоврядуванні, де учасник будь-якого співтовариства на добровільній основі включається в діяльність з управління ним (наприклад, в діяльність територіальних органів самоврядування).

Класичні типи волонтерів серед молоді наступні:

□ волонтери, які працюють тривалий час і характеризуються повною віддачею справі або організації; самостійно знаходять організацію, яка вже

працює з добровольцями; є членами певної організації; направляються до певної організації після спілкування з іншими волонтерами;

□ волонтери, які працюють не тривалий проміжок часу і цікавляться справою лише поверхнево, не заглиблюючись у неї. Волонтери цього типу класифікуються як «спеціалісти», оскільки вони здійснюють волонтерську діяльність у співпраці з організацією стільки часу, скільки необхідно для повноцінного виконання відповідного виду роботи;

□ волонтери, які беруть участь під час конкретної події. Такий тип волонтерів має відношення до організації волонтерської роботи у день певної події.

Потрібно зазначити, що усі вищезазначені типи волонтерів поєднані одними спільними потребами, а саме: важливість самореалізації, передача життєвого досвіду, набуття нових знань, причетність до важливої суспільної праці, уникнення самотності, отримання задоволення від роботи, відчуття потреби соціуму та інше [4, с. 28].

Отже, в цілому волонтери можуть: виконувати завдання, які не є видом постійних оплачуваних робіт; додати нові можливості у діяльність і нових людей до організації; принести позитивні нововведення в соціальну роботу; створювати суспільна думку про соціальні організації в суспільстві; регулярно інформувати про соціальні потреби та можливі шляхи їх подолання в особистому спілкуванні з іншими людьми; допомогти в збиранні різних засобів для соціальних потреб; заохочувати різноманітну громадську активність; частіше, як мотив для волонтерської роботи виступає потреба в зв'язках з іншими людьми і подолання почуття самотності. Тобто, можна сказати, що волонтерство – це зв'язок волонтера та держави, зв'язок з громадськістю.

2.3. Закордонний досвід волонтерської діяльності у соціальній роботі

Для визначення напрямів удосконалення волонтерської діяльності у соціальній роботі в умовах війни в Україні необхідно звернутися до закордонного досвіду.

Аналіз діючих нормативно-правових актів та існуючої наукової доктрини дозволяє об'єднати суб'єктів міжнародної волонтерської діяльності у наступні категорії:

— держава — як ініціатор або організатор здійснення волонтерської діяльності (замовник волонтерських послуг) та/або як приймаюча сторона результатів волонтерства;

— юридичні особи (міжурядові, міжнародні неурядові організації, волонтерські об'єднання, асоціації, служби, центри), що, в свою чергу, утворюють різні структурні підрозділи для досягнення волонтерських цілей і завдань на місцях (група, команда, ініціатива тощо);

фізичні особи — волонтери, координатори волонтерської діяльності (директор, керівник, менеджер), групи (табору, команди), а також особи, яким безпосередньо надається волонтерська допомога.

Оскільки волонтерська діяльність є нестандартною формою зайнятості, що передбачає залучення до праці у волонтерських організаціях, об'єднаннях, асоціаціях, центрах тощо, держава, у будь-якому випадку, є важливим гарантом захисту прав громадян, які виявили бажання надати допомогу у вигляді суспільно корисної праці, виступаючи при цьому чи у якості замовника волонтерських послуг, чи стороною, що приймає волонтерську допомогу.

Наступним суб'єктом міжнародного волонтерського руху є міжнародні організації. Так, міждержавною організацією в науці прийнято вважати об'єднання суверенних держав, яке засноване міжнародним договором на постійній основі та має постійні органи, наділене міжнародною правосуб'єктністю і діє для досягнення загальних цілей відповідно до загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права¹. Міжнародні неурядові організації, згідно з Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 23

травня 1968 року, можна визначити, як будь-яку міжнародну організацію з недержавним характером представництва, добровільним характером діяльності, яка ґрунтується не на підставі міжурядової угоди та не переслідує комерційної мети [70].

На міжнародному рівні спостерігаємо тенденцію до організаційного упорядкування волонтерського руху. Найбільш відомими добровільними організаціями у світі є Всесвітня громадянська служба (SCI — Service Civil International), Волонтери ООН (UNV — United Nations Volunteers), Альянс Європейських волонтерських організацій (Alliance of European Voluntary Service), Асоціація волонтерських організацій (AVSO — Association of Voluntary Service), Координаційний комітет міжнародних волонтерських організацій (CCIJS — Coordinating Committee for International Voluntary Service), Молодіжна міжнародна організація (YAP — Youth Action for Peace), Волонтерська служба за місцем проживання (Community Service Volunteers (CSV)). Усі ці організації глобального пацифістського характеру. Їхню діяльність спрямовано на розв'язання соціально-гуманітарних (допомога людям з обмеженими фізичними можливостями, особам похилого віку), соціокультурних (просвітництво), інформаційно-консультативних (інформаційна допомога) та екологічних (охорона природного середовища і раціональне природокористування) проблем людства.

Однак безпосереднім учасником волонтерської діяльності, а отже, і «найголовнішим» суб'єктом міжнародного волонтерського руху, залишаються фізичні особи, завдяки яким існує саме явище волонтерства за засадах добровільництва. Це волонтери — особи, які добровільно надають допомогу, а також ті менеджери, які координують роботу волонтерських груп, ініціатив і проєктів. Правовий статус волонтерів, їх права й обов'язки, а також функції, які на них покладаються в процесі здійснення волонтерської діяльності — добровільної допомоги, є тим фундаментальним підґрунтям, на якому будується система активної участі у вирішенні сучасних проблем держави та суспільства.

Системи правового забезпечення волонтерської діяльності в зарубіжних країнах суттєво відрізняються одна від одної, що пояснюється як різними цілями законодавців, так і ступенем розвитку волонтерства.

У багатьох країнах не існує національного законодавства, яке б чітко регулювало питання волонтерської діяльності та статус волонтерів. Однією з таких країн є Великобританія. В цій країні волонтерські організації сприймаються як органи самоврядування, тому їм дозволено регулювати свою діяльність і внутрішні справи самостійно. Всі умови участі у волонтерській діяльності залежать від правил саморегулювання організації, а також угоди між волонтером і приймаючою організацією.

У країні функціонують такі національні волонтерські організації: NCVO, Volunteer Development Scotland, Wales Council for Voluntary Action та Northern Ireland Volunteer Development Agency. Вони фінансуються урядом і підтримують місцеві та регіональні волонтерські організації.

У Нідерландах також відсутній єдиний закон про волонтерство, що створює труднощі для волонтерів, оскільки їм доводиться орієнтуватися в різноманітних законах і нормах, що їх стосуються.

У всій країні існує близько 300 місцевих волонтерських центрів. Функціонують також дві національні інституції, відповідальні за підтримку волонтерства: Асоціація голландських добровільних організацій (350 членів волонтерських організацій), яка працює над посиленням волонтерства, та Нідерландський центр соціального розвитку, що є національним консультативним центром знань для волонтерства.

У Німеччині основні положення, що стосуються волонтерської служби, прописані в Цивільному кодексі, а також у регіональних (земельних) законах. Відповідальність за питання, пов'язані з добровільною громадською діяльністю, розподілена між федеральним і регіональним рівнями.

На федеральному рівні основна відповідальність за волонтерство в цілому лежить на Федеральному міністерстві у справах сім'ї, людей похилого віку, жінок та молоді (Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend,

BMFSFJ), в якому створено окремий відділ для цієї роботи. Міністерство відповідає за значну кількість типових програм і поточних ініціатив, спрямованих на посилення волонтерства в громадянському суспільстві. Крім того, ним координуються зусилля уряду щодо сприяння волонтерству та забезпечення належної нормативно-правової бази й інфраструктури.

Більшість німецьких волонтерських агенцій зібрано під дахом «Національної організації волонтерських агенцій» (Bundesarbeitsgemeinschaft der Freiwilligenagenturen e.V., BAGFA). BAGFA, заснована в 1999 році, є форумом для місцевих і регіональних волонтерських центрів та агенцій, а також членом Європейського волонтерського центру (CEV). Основним завданням мережі BAGFA є підтримка розширення волонтерських центрів у всій Німеччині шляхом розробки стандартів волонтерства та надання консультацій.

Окрім волонтерських агенцій, в Німеччині функціонують організації, які зосереджуються на активних літніх громадянах, так звані «Офіси старших» (Seniorenbüros). Ці офіси зосереджуються на конкретній цільовій групі (пенсіонерах), але їхні цілі дуже схожі з цілями волонтерських організацій. «Офіси старших» також мають національну головну організацію «Німецьку національну асоціацію організацій пенсіонерів», засновану в 1995 році. Незважаючи на наявність таких організаційних волонтерських структур та їх роботу, стратегія розвитку волонтерського руху в Німеччині не розроблена.

Розглядаючи організаційне забезпечення волонтерської діяльності в Німеччині, слід звернути увагу на функціонування в країні Фандрайзингової німецької асоціації (DFRV), яку було засновано у 1993 році і яка є другою за величиною асоціацією Європи у галузі фандрайзингу. DFRV об'єднує некомерційні організації, волонтерів, фандрайзерів, постачальників соціальних послуг, представників науки і освіти та всіх осіб, які працюють у Німеччині в сфері культури і благодійності. DFRV займається збором та узагальненням регіональних, національних і міжнародних практик фандрайзингу та досвіду, прагне до жорсткого слідування етиці та принципам фандрайзингу, представляє

інтереси галузей благодійності та фандрайзингу перед урядом і громадськістю. Фінансується асоціація, головним чином, за рахунок членських внесків, доходів від Німецького конгресу фандрайзингу (Deutscher Fundraising Kongress) та спонсорства.

У країні поширено Ініціативу Прозорого громадянського суспільства (Träger der Initiative Transparente Zivilgesellschaft), яка націлена на рівноправність всіх благодійних організацій, незалежно від організаційно-правової форми, тобто повноцінний і прозорий доступ до інформації про їх діяльність та цілі. Ініціатива виходить з того, що громада повинна знати про організації, діяльність яких націлена на благо суспільства, все: цілі організації, напрями роботи, джерела надходжень коштів, методи їх залучення та використання, склад правління та членство тощо. Визначено перелік інформації, обов'язкової для висвітлення: установчий договір, склад правління, інформація про джерела коштів і напрями їх використання, структура персоналу тощо.

У Франції центральним органом влади, відповідальним за волонтерство, є Директорат у справах молоді, освіти та асоціативного сектору, який безпосередньо підпорядковується Прем'єр-міністру. Директорат розробляє, координує й оцінює політику волонтерського руху. Він забезпечує сприяння та розвиток усіх форм залучення волонтерів у волонтерські організації та координує міжміністерські дії, що здійснюються в цій сфері.

Рух волонтерів у Франції координує громадська структура «Фонд волонтерського руху». Через фонд французька влада стимулює роботу добровольців, зокрема надає їх об'єднанням податкові пільги. Тим, які найбільш відзначилися, регулярно вручають нагороди — «Пальмові гілки волонтерського руху». Крім цього, в країні існує так званий «паспорт добровольця». У нього заносять всю інформацію про роботу людини якості волонтера, що відіграє певну роль, скажімо, при влаштуванні на роботу.

Відповідно до законодавства, волонтери, які проходять державну службу на добровільних засадах, мають право отримувати фіксовану щомісячну

грошову допомогу, звільнену від будь-яких податків і внесків на соціальне страхування.

У Швеції загальна модель волонтерства характеризується орієнтацією на членство. Це є наслідком поширеності народних масових рухів, які заохочувалися державною політикою у шведському суспільстві. Однак поступово традиційна волонтерська робота, заснована на членстві, починає занепадати. Зараз жителі Швеції вважають за краще визначати власний рівень участі та шукають «вільніших» стосунків із добровільною організацією.

Конкретна правова база щодо волонтерства в країні відсутня, волонтерські організації в Швеції є саморегульованими.

Особливість волонтерської діяльності у Швеції в тому, що вона зосереджена не на наданні послуг, а на адвокації/лобіюванні. Добровільні організації діють як групи тиску, щоб вплинути на уряд з метою надання послуг у відповідь на потребу. У результаті цього існують тісні зв'язки між шведським урядом і добровільним сектором¹.

За розвиток волонтерської діяльності у Швеції відповідає відділ молодіжної політики та громадських організацій Міністерства інтеграції та гендерної рівності. Підтримку різним типам волонтерських організацій надають муніципалітети. Також є кілька державних установ, які на національному рівні відповідають за розподіл грантів, інформації та консультацій, а також за впровадження політики щодо волонтерських організацій у різних секторах. Прикладами таких агентств є:

- Національна рада у справах молоді (Ungdomsstyrelsen);
- Національна рада з охорони здоров'я та соціального забезпечення (Socialstyrelsen);
- Шведське агентство економічного та регіонального розвитку (Tilväxtverket).

Наприклад, Національна рада охорони здоров'я та соціального забезпечення (Socialstyrelsen) виділяє державне фінансування волонтерським організаціям для певних сфер діяльності чи певних сфер роботи. До таких сфер

належать ВІЛ/СНІД, соціальна робота, профілактика вживання алкоголю та психоактивних речовин, організації для людей з обмеженими можливостями та інші організації в окремих сферах. Уряд надає вказівки Socialstyrelsen щодо розподілу фінансування.

Національна рада у справах молоді (Ungdomsstyrelsen) надає підтримку молодіжним організаціям, незалежним жіночим організаціям, організаціям, що представляють національні меншини.

Зараз у Швеції існує близько 80 регіональних волонтерських центрів, якими керують або муніципалітети, або великі волонтерські організації, такі як Червоний Хрест. За базу даних підбору волонтерів відповідає Національний форум добровільної соціальної роботи (Forum för Frivilligt Socialt Arbete), який було створено як пілотний проєкт у 2002 році, зараз він є членом Європейського волонтерського центру (CEV). Forum för Frivilligt Socialt Arbete надає відповідні послуги через онлайн-базу даних, де люди, які шукають волонтерської роботи, можуть знайти вакансії в організаціях, що потребують волонтерів, і навпаки.

Варто звернути увагу на наявність у країні діалогу та партнерства між органами влади та волонтерськими організаціями. Підтвердженням цього є підписаний Договір між Урядом, волонтерськими організаціями та Шведською асоціацією місцевих органів влади та регіонів (SALAR), в якому сторони погодили шість принципів майбутніх відносин¹. Це свідчить про те, що волонтерство посідає достойне місце в громадянському суспільстві країни.

Основним законом, який регулює діяльність неурядових організацій в Польщі, є Закон про діяльність громадської користі та волонтерство, прийнятий у 2003 році з останніми поправками від 2010 року. Він включає в себе окремий розділ з регулювання волонтерської діяльності. Відповідно до цього закону волонтерам надається комплекс пільг і прав, зокрема:

— покриття витрат на поїздки та виплата добових у такому самому розмірі, як і щодо найманих працівників; — компенсація інших необхідних витрат; — право на допомогу по догляду під час хвороби;

— медичне страхування волонтерів, делегованих для роботи в інших країнах.

Держава також взяла на себе витрати по страхуванню добровільних помічників. Крім того, за законом про добровольчу діяльність роботи з молоддю, волонтери мають право на відшкодування втраченого ними під час волонтерської діяльності заробітку. Понесені витрати відшкодовує соціальний працівник за рахунок бюджету держави. Участь у волонтерських проєктах є дуже важливим рядком в резюме професійного досвіду. Навички, які були набуті волонтером за час роботи в добровольчих дружинах, цінуються достатньо високо [22, с. 73].

У Чеській Республіці Закон про волонтерську службу набув чинності у 2014 році. Особливістю організації волонтерської діяльності в країні є запроваджена сертифікація волонтерів. Згідно із законодавством, якість волонтерських послуг забезпечується акредитацією волонтерських організацій (на 4 роки), яку проводить Міністерство внутрішніх справ Чеської Республіки¹. До складу Акредитаційної комісії входять представники різних міністерств і відомств, вона виконує функції консультативно-дорадчого органу. Міністерство внутрішніх справ веде перелік всіх акредитованих організацій, він знаходиться на сайті міністерства і є доступним для всіх бажаючих.

У Чеській Республіці функціонують кілька регіональних волонтерських центрів, багатьма з яких незалежно керують різні місцеві організації. Національний волонтерський центр NESTIA проводить волонтерські дослідження, тренінги, семінари з навчання для сприяння та підтримки волонтерства. Для регіональних волонтерських центрів під час Європейського року волонтерства було встановлено деякі базові стандарти якості, але багато з них ще належить запровадити.

Особливістю волонтерства в Чеській Республіці є висока частка молодіжного сегменту. Відповідно до законодавства, молодь може займатися волонтерством з 15 років (усередині країни), та з 18 років (за кордоном)³. Ключовими суб'єктами сектору молодіжного волонтерства є асоціації дітей та

молоді, в основному об'єднані в рамках Чеської ради у справах дітей та молоді (CRDM) або в рамках регіональних рад, якщо молодіжні організації мають регіональний та місцевий характер.

На практиці кожен член, якому більше 15 років, має свою добровільну роль в організації — або регулярну у формі будь-якої функції, або випадкову, переважно в літніх таборах та інших заходах протягом року.

З 2018 року Міжнародний день волонтера зосереджується не лише на відзначенні волонтерства у всіх його аспектах, а й на висвітленні ролі, яку волонтери відіграють у побудові стійких громад. Нинішні підрахунки прирівнюють глобальну волонтерську робочу силу до 109 млн штатних працівників. З них 30% волонтерської діяльності відбувається офіційно, через організації, асоціації та групи і 70% — через неформальну взаємодію між людьми. Загалом, 60% неформальних волонтерів — жінки [35].

Визнаючи важливу роль волонтерства в досягненні сталого розвитку країн і регіонів, Генеральна асамблея ООН у резолюції 73/140 від 19 грудня 2018 року «Волонтерство для Порядку денного сталого розвитку до 2030 року» визнала безпрецедентну глобальну та національну необхідність прискорення процесу визнання, сприяння й інтеграції волонтерської діяльності і закликала уряди у партнерстві з установами ООН, громадянське суспільство, наукові кола сприяти створенню сприятливого середовища для волонтерства та волонтерів. Ключові моменти резолюції полягали в тому, що Генеральна Асамблея заохочує:

— уряди інтегрувати волонтерство в національні стратегії, плани та політику розвитку;

— усі держави-члени включати інформацію про масштаби, внесок і вплив волонтерства в майбутні добровільні національні огляди Цілей сталого розвитку;

1 Підрахунок добровольців, — держави-члени, які можуть це зробити, щоб збільшити свої внески до Спеціального добровільного фонду волонтерів Організації Об'єднаних Націй.

Кожні три роки UNV випускає Звіт про стан світового волонтерства, в якому демонструються масштаби й охоплення населення світу волонтерством. Звіт за 2021 рік має назву «Побудова рівних та інклюзивних суспільств», основна ідея цього документа — довести, що способи взаємодії, співпраці та партнерства волонтерів і державних органів є життєво важливими для досягнення Порядку денного сталого розвитку до 2030 року та Цілей сталого розвитку.

Серед успішних європейських волонтерських програм можна виокремити наступні:

Європейський корпус солідарності — це програма, започаткована Європейським Союзом у 2017 році, що дає європейській молоді й організаціям можливість спільно будувати більш турботливе суспільство та відповідати на виклики суспільства у сферах освіти, культури, роботи з молоддю, навколишнього природного середовища, соціальних послуг, прав людини тощо. Мета — виявлення та вирішення проблем суспільства через залучення молоді й організацій до волонтерської діяльності. Завданням програми є формування відкритого суспільства, міжкультурне навчання, підтримка громадянської активності й участі громади;

через міжнародну громадську молодіжну асоціацію EstYES (Youth Exchange Development Association EstYES2) можна взяти участь у міжнародних волонтерських таборах, що проводяться у всьому світі, переважно в літній сезон. Робота в таборах дуже різноманітна, а спектр проектів широкий. Більшість таборів для молоді від 18 років, верхнього вікового обмеження немає. Також є кілька проектів для 14-річних і старших, а також є табори для сімей;

завдяки реалізації проектів неурядовою громадською організацією Mondo3, що діє у тринадцяти країнах світу за допомогою програми EU Aid Volunteers, волонтерами надається гуманітарна допомога Європейського Союзу до Гани, Кенії, Уганди, України, Таїланду, Грузії, Непалу та Туреччини. Волонтерські завдання Mondo тривають 6–12 місяців, подати заявку можуть усі громадяни Європейського Союзу. Волонтери шукають людей з певними

професійними навичками та досвідом роботи. Кандидат може претендувати як на посаду молодшого, так і старшого волонтера, досвід роботи старшого волонтера повинен бути більше 5 років, досвід роботи молодшого волонтера може бути менше. Крім того, організація Mondo організовує проекти з відновлення постраждалих від війни територій в Україні, щоб жителі звільнених сіл і міст могли повернутися додому.

Таким чином, у деяких країнах (наприклад, у Великобританії, Болгарії, Естонії, Нідерландах, Німеччині, Франції, Швеції, Австрії) відсутнє національне законодавства, яке б чітко регулювало питання волонтерської діяльності та статус волонтерів. У той же час, спеціальні закони, що регулюють волонтерську діяльність, прийняті в Хорватії, Чехії, Угорщині, Італії, Бельгії, Польщі, Литві, Португалії, Румунії, Іспанії та інших країнах.

У контексті адаптації в Україні зарубіжного досвіду регулювання волонтерської діяльності заслуговує на увагу більш детальне ознайомлення та використання досвіду Швеції щодо створення спеціальної структури, яка б відповідала за базу даних підбору волонтерів. Також цікавим для вивчення є досвід створення Фонду волонтерства, як це було зроблено в Італії за ініціативою Римської ошадної каси. Слід також звернути увагу на функціонування в Німеччині організацій, діяльність яких зосереджується на активних літніх громадянах.

У висновку, можемо сказати, що форми волонтерської діяльності зарубіжних країн з Україною однакові, проте є багато відмінностей в іншому. Наприклад, порівняно з вище зазначеними країнами волонтерські організації, асоціації, фонди та інше прийшло та було створено і організовано пізніше. Теж саме можемо сказати про волонтерську діяльність, тому що в контексті технології соціальної роботи вона тільки набирає обертів.

Заохочення, як складова залучення до волонтерського руху та нагорода за діяльність є в більшій мірі однакові, як в Україні, так і за кордоном. Це щорічні фестивалі, свята, де відбуваються нагородження, вітання від поважних людей країни. Для студентів, які вступають до навчальних закладів або вже

навчаються, так само надаються додаткові бали, які дають змогу збільшити свій рейтинг у навчанні та є великим плюсом для влаштування на роботу, особливо – до соціальних служб, лікарень. Також існують різноманітні пільги для тої молоді, яка займається волонтерством, що веде до наступного порівняння – законодавства країни.

В Законі України «Про волонтерську діяльність» прописані пільги для волонтерів, соціальне страхування та багато іншого, що є закордоном. В даному законі зазначено про те, що між волонтером та організацією, в якій він є волонтер укладається договір, який містить опис волонтерської допомоги; період продовження допомоги; права та обов'язки сторін; відповідальність за заподіяні збитки [36]. Єдина відмінність в тому, що багато організацій в Україні не складають такі договори та не інформують волонтера про це.

РОЗДІЛ 3

ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

3.1. Сучасний стан розвитку волонтерської діяльності у соціальній роботі в умовах війни в Україні

Для дослідження стану розвитку волонтерської діяльності у соціальній роботі в умовах війни в Україні було обрано Громадську організацію ГО МАРТИН-КЛУБ.

Громадська організація МАРТИН-КЛУБ заснована в 1995 році творчою молоддю м. Макіївка: музикантами, митцями, журналістами, педагогами. У 1999 році організацію офіційно зареєстрували, дата 6.10.1999. Перший голова ГО МАРТИН-клуб – культуролог Сергій Петров.

Команда включає 190 професіоналів:

17 педагогів, 4 юристи, 23 психологи, 66 соціальних працівників, 15 кейс-менеджерів, 9 водіїв, 2 клінера, 4 баристи, 15 координаторів, 4 фінансисти, 9 дата-фахівців, 13 тренерів, 5 мобілізаторів громад, 4 комунікаційники.

Географія допомоги: Дніпро, Кам'янське, Кривий Ріг, Павлоград, Ізюм, Харків, Слов'янськ, Калуш.

Гасло ГО: Тепло і захист дітям у біді, допомога дітям та жінкам у кризовий момент.

Цілі ГО:

– Захист прав і покращення життя дитини (дії в інтересах дитини зростати в сімейному середовищі; протидія інституалізації; забезпечення розвитку);

– Протидія домашньому і гендерно-зумовленому насильству (підтримка постраждалої особи наданням безпечного місця, захисту в суді, підвищення економічного потенціалу, представлення інтересів);

– Гуманітарна допомога постраждалим від насильства (підтримка сімей постраждалих від війни їжею, медикаментами, грошовою допомогою, притулком).

Соціальна і правозахисна діяльність почалася з допомоги безпритульним дітям. З 2009 року ГО МАРТІН-клуб входить до заснованої нею Правозахисної дитячої мережі Донбасу разом з ще 5 громадськими організаціями. З 2014 року ГО МАРТІН-клуб базується в м.Дніпро, куди переїхав з зони військового конфлікту внаслідок окупації м.Макіївка.

Проекти, які розробляє та втілює МАРТІН-клуб, мають на меті зберегти маму для дитини — тут максимально знижують вимоги для мам, дозволяють їм поступово вчитися тому, про що вони інколи навіть не здогадуються. Не кричати на дитину, як це робила нянечка в інтернаті, а спілкуватися з любов'ю, бавити та грати. Відчувати свої потреби та потреби дитини, вміти просити про допомогу і відгукуватися на прохання. Соціальні працівники проектів не засуджують чи сварять — вони намагаються хоч трохи компенсувати наслідки травм, котрі молода мама з інтернату несе до своєї дитини. Тобто, “доколисують” її у соціальному розумінні.

МАРТІН-клуб допомагає дітям і жінкам подолати наслідки складних життєвих обставин, війни, насильства, сприяє набуттю ними ресурсності і необхідних соціальних компетенцій для зміни їхнього життя на краще, таким чином впливає на побудову всього суспільства. Внаслідок нашої допомоги діти мають захист і потенціал для розвитку, жінки набули сили протистояти насильству і відчули себе рівними партнерами чоловіків, люди, які постраждали від війни, відновили своє життя

Наша візія: Ми прагнемо зробити життя дітей та жінок в Україні бути вільними і наповненим можливостями. Ми діємо виходячи з найкращих інтересів дитини, для зростання дітей у безпечному родинному середовищі, де

поважають їхні права і особистість. Ми практикуємо нульову толерантність до насильства. Ми впливаємо на реформу соціальної системи через об'єднання з організаціями громадянського суспільства.

МАРТІН-клуб допомагає дітям та жінкам в важкий момент, сприяє набуттю ними сили протистояти обставинам, в тому числі наслідкам війни.

Внаслідок нашої допомоги діти мають захист і потенціал для розвитку, жінки набули сили протистояти насильству і відчули себе рівними партнерами чоловіків; люди, які постраждали від війни - відновили своє життя.

Ключові цінності: рівність, різноманітність, інклюзивність, стійкість.

Клієнти: діти, які перебувають в утробі матері, яка не має достатньої можливості для їх захисту; діти до 18 років, які не мають достатніх можливостей для виживання, захищеного життя в сім'ї, житла, достатнього харчування, що ведуть ризикований спосіб життя, наражаються на будь-яку форму, страждають від самотності, мають недостатньо позитивного емоційного досвіду; молодь, яка веде ризикований спосіб життя, не має житла, сімейної підтримки; дорослі, які представляють інтереси дітей із цільової групи; організації, що діють на користь дітей.

Результати діяльності ГО МАРТІН-КЛУБ:

- 23 роки досвіду роботи;
- 23-річний досвід допомоги дітям;
- 6-річний досвід протидії домашньому і гендерно зумовленому (в тому числі сексуальному) насильству;
- 9-річний досвід підтримки ВПО;
- евакуація 16800 людей з Донецької та Луганської областей до інших безпечних регіонів України;
- комплексне гуманітарне реагування в 5 регіонах сходу України, кризова допомога 27000 цивільних осіб.
- 62 проекти реалізовано;
- 2 бізнеси – 2 соціальні пекарні;

- охоплено 27926 бенефіціарів;
- надано 53 послуги – дітям, дорослим, організаціям;
- 2000 дітей зберегли біологічну сім'ю;
- співпраця з більше ніж 50 донорами, налагодження партнерства з акторами у сфері прав дітей та жінок.

Стратегічні цілі

Групи проблем клієнтів, з якими ГО «МАРТИН-клуб» працюватиме у найближчі 3 роки: – загроза життю; – насильство; – відсутність продовольства, відсутність або нестача харчування; – відсутність житла; – відсутність можливості для сну; – відсутність медичної допомоги; – загроза фізичному та психічному здоров'ю; – загроза насильства; – відсутність чи нестача медичної допомоги; – нефункціональне (у поганому стані) житло; – хімічні залежності; – небезпечна сексуальна поведінка; – відсутність чи нестача позитивного емоційного досвіду; – загроза розвитку; – неможливість отримання гідної освіти; – деструктивне інформаційне оточення; – деструктивні цінності; – деструктивні стереотипи поведінки; – відсутність чи нестача позитивного емоційного досвіду; – наявність негативних емоційних переживань; – відсутність побутових навичок; загроза гідності; утиск громадянських прав.

Діяльність, проекти

– «Літній дім» (підтримка мобільного центру Jugendinfo, Австрія, фінансування NGO KIT, TURBO, Австрія). Реабілітаційний туризм (театр, боді-арт, тренінги толерантності). Щорічний проект.

– «Різдво для всіх» фінансування донорів та меценатів з України, підтримка інтелектуально обмежених дітей з будинку-інтернату м.Горез. Щорічний проект.

– Соціальний будинок «Детская деревня» (працює в Донецької області, підтримка NGO KIDS IN TROUBLE, Австрія, NamcoAgro, Нідерланди). Надання комплексу правозахисних та соціальних послуг вразливим дітям та їх сім'ям. Діє з 2000 р.

- «Школа зростання» (DFID і Британська Рада). Реабілітація бездоглядних дітей, ресоціалізація дітей, які провели все своє життя в інтернатах. 2001 р.
- «Театр громадських змін» (підтримка Фонду сприяння демократії Посольства США). Проведення тренінгів для активної молоді та лідерів ГО міста по театральній педагогіці, постановка соціальних вистав, вуличні покази, проведення молодіжних акцій, спрямованих на стимулювання громадянської активності. 2002 р.
- «Людина і школа. Гідність і право. Стимулювання активних дій громадськості щодо захисту прав дітей в рамках шкільної системи. (USAID / ISC/UCAN). 2003-2004 рр.
- «Молодіжний міжкультурний центр». Створення умов для розвитку міжкультурних молодіжних зв'язків та підтримка молодіжних ініціатив і проектів («МАРТИН-клуб», міністерство соціального забезпечення та проблем поколінь Австрії). 2004-2008 рр.
- «Право на дитинство» – впровадження в соціальні інститути гуманістичних принципів, моніторинг прав дітей (Швейцарський фонд співробітництва). 2004 р.
- «Досвідчена освіта» Надання інформаційно-просвітницьких услуг для педагогів (фінансування USAID / ISC через UCAN) Реалізований в 2004-2005.
- «Дитинство без опіки. Формування підходів», соціологічне дослідження в спільноті бездоглядних дітей, (Freedom House-Україна / ISC) 2005.
- «Профілактика насильства над дітьми», навчальна програма для педагогів, партнерство зі службою у справах неповнолітніх, фінансування з бюджету м.Макиївки, реалізована в 2005 році.

- «Громадська платформа», (Всесвітній банк, МПЦД, ПАДКО). Сприяння підвищенню громадської активності, залучення громади до прийняття (2006)
- "Холодне дитинство", (фінансування USAID / ISC через UCAN) Інформування політиків та виборців про стан проблеми дитячої бездоглядності. 2006 р.
- «Стіна тверезості». Популяризація в підлітковому середовищі ідеї про відмову від алкоголю шкіл та ПТУ селища Ханжонкова (фонд Стефана Баторія через мікрогранти Комітету виборців України) (2006)
- «Мережа дружньої підтримки знедолених дітей». (EU) створення на території м.Макіївка умов для допомоги знедоленим дітям шляхом надання їм послуг з реабілітації та адаптації, умов для отримання ними медичної допомоги, створення мобільного пункту допомоги вуличним дітям. 2006-2007рр.
- «Центр формування публічної політики г. Макеевка» (EU) посилення впливу місцевої громади на формування дитячої і молодіжної політики міста, шляхом відкриття Центру публічної політики та проведення громадських слухань. (2007-2008)
- Прозоре навчання - USAID / ISC, Проведення інформаційної кампанії на підтримку відкритого державного тестування, покращення етичних норм у абітурієнтів та їхніх батьків. 2008 р.
- «Разом назустріч дитинству. Активна громада, відкрита влада »за підтримки ТЦК та фінансуванні ПРООН та Міністерства іностраних справ Данії. Впровадження дитячої та молодіжної політики шляхом залучення громадськості, ОГС та органів влади до співпраці (2009-2010)
- «Правозахисна дитяча мережа Донбасу» при фінансуванні Європейської комісії через EIDHR Створення правозахисної мережі для знедолених дітей Донбасу шляхом відкриття 6 правозахисних пунктів підтримки в Донецькій і Луганській області, організації дистанційного

навчання з прав людини для фахівців служб у справах дітей, ЦССМ, проведення майстер-класів для працівників НДО в сфері захисту дитинства (2009-2011)

– «Маленька мама» - правозахист дітей та їх матерів в ризику втрати біологічної сім'ї (UNDP Ukraine, Ministry of foreign affairs of Denmark) - відстоювання дотримання права дітей на виховання у біологічній сім'ї, права на народження і гідний рівень життя шляхом надання юридичної допомоги матерям, популяризації надання послуги тимчасового проживання разом з дитиною «Правозахисний готель», проведення інформаційної кампанії серед цільових груп, ОГС та працівників державних установ про важливість збереження сімей жінок, які опинилися в складних життєвих обставинах. (2011)

– «Стале майбутнє: життя после інтернату» – захист прав підлітків, що закінчили інтернати, в тому числі для розумово відсталіх дітей та не мають досвіду життя в соціумі. Правозахисна клініка та юридичний аудит для профілактики порушення прав дітей, що вийшли з інституційного нагляду. (2012)

– Дослідження системи інституційного утримання дітей в м.Макиївка і м.Дніпропетровськ. Фінансування фонду Limos, 2013-2014 рр.

– «Збережемо дитині родину». Збереження біологічної сім'ї, допомога в реінтеграції дітей з інтернатів. Фінансування фонду Розвитку України Ріната Ахметова, 2013-2014 рр.

– Соціальний простір «Кенгуру», працює в Дніпрі, тимчасове житло для матерів з дітьми, що потерпають від насильства. Julenka.ev (Німеччина)2016.

– Фестиваль «Горизонталь». м.Дніпро з 2017 р., проект, націлений на самовираження молоді, рівність, об'єднання за допомогою мистецтва, фінансування за рахунок локального фандрайзінга

– Проект «Життя триває». Допомога переселенцям в сільську місцевість в 8 областях України. (EU) 2015-2017 рр.

– «З_ТОБОЮ»: проект-діалог громади Дніпропетровська та Маріуполя з людьми, що мешкали тут завжди і людьми, яких привела до цих міст війна. Фінансування ПРООН і Посольства Японії, 2016 р.

– «Брати по зброї» проект інтеграції військових в мирне життя, 2016, фінансування сім'ї Косенко.

– Хостел «Рукавичка». Працює в с.Орлівщина м.Новомосковськ, Дніпропетровської області, допомога безпритульним матерям з дітьми Julenka.ev (Німеччина), NatесоАгро (Нідерланди), громадяне України. Діє з 2014 р.

– Пекарня «МАМА1 – не одна, а перша» – соціальне підприємство, міні-пекарня, створена для працевлаштування і навчання жінок-жертв насильства, які мешкають з дітьми в хостелі Рукавичка або були його мешканками в минулому.

– Соціальне підприємство «Кав'ярня Horizontal» – відкрита в м.Дніпро, за адресою Гончара, 8, бізнес, весь прибуток від якого перенаправляється на соціальні програми організації.

– Дружня клініка». Підтримка територіальних громад України у зв'язку зі збільшенням кількості внутрішньо переміщених осіб. (GIZ)-партнери ОДКЛ (Дніпро), ЦРБ Новомосковськ, Царичанка, Апостолово.

ГО «Мартін-клуб» у співпраці з НГО «Добра Фабрика» вже півтора року допомагають людям, що постраждали від бойових дій у Донецькій, Харківській, Запорізькій, Дніпропетровській областях у напрямку екстреного реагування, забезпечення харчуванням, основними засобами гігієни, житлом, транспортом, медичним обладнанням, шкільним приладдям, генераторами та підтримкою у зимовий період.

Допомога розподіляється між: ВПО, в тому числі особливо вразливим групам (люди з інвалідністю, матері з маленькими дітьми, люди похилого віку); мирні жителі «червоної» зони; місцеві вразливі групи, включаючи пацієнтів лікарень.

Ключовим компонентом в діяльності організації на даному етапі є проєкт «Мобільні бригади психосоціальної допомоги». Мобільні бригади надають психологічну допомогу постраждалим особам; реагують на повідомлення про випадки насильства, зокрема шляхом кризового й екстреного втручання; інформують постраждалих осіб про медичні, юридичні та інші послуги, які можна отримати для подолання наслідків насильства, а також про надавачів таких послуг, зокрема про загальні або спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб (притулки, кризові кімнати, денні центри та інші); роз'яснюють постраждалим особам їхні права та можливості отримання допомоги; проводять інформаційно-просвітницьку діяльність.

До складу кожної з мобільних бригад входять: два фахівці/-чині (психолог/-иня, соціальний/-а працівник/-ця); водій з автомобілем.

Основна перевага такої бригади полягає у її мобільності. Команда швидко й ефективно реагує на запит постраждалої особи, що дає можливість вчасно виявити випадок насильства, надати соціально-психологічну допомогу тим, хто її потребує, і скерувати до інших служб за необхідності.

Зараз в Україні діє 109 мобільних бригад соціально-психологічної допомоги у 22 областях України.

Фахівці мобільних бригад неодноразово виїжджали на місце прильотів, де російські ракети влучали в будинки. Працівники надавали психосоціальну допомогу, інформацію щодо шелтерів, перенаправляли до вузьких спеціалістів, а саме, де можна отримати юридичну підтримку, закрити гуманітарні потреби. На місцях прильотів постраждалим видавали гуманітарні набори.

Як бачимо, для соціальної роботи волонтерська діяльність є однією з ефективних форм роботи з різними категоріями клієнтів для допомоги їм у вирішенні складних життєвих проблем. Громадські організації, які мають великий багаторічний досвід волонтерської діяльності, активно беруть участь у соціальній роботі в країні.

3.2. Напрями удосконалення волонтерської діяльності у соціальній роботі в умовах війни в Україні

Подальший розвиток волонтерської діяльності в Україні, вирішення наявних проблем у цій сфері потребують, передусім, пошуку напрямів удосконалення її нормативно-правового й інституційного забезпечення. Серед цих напрямів важливими нам убачаються наступні:

— удосконалення нормативно-правової бази; — поліпшення порядку функціонування реєстрів волонтерів; — розробка державної цільової програми «Сприяння розвитку волонтерської діяльності в Україні»; — удосконалення публічних консультацій з громадськістю; — активізація роботи щодо популяризації волонтерської діяльності;

— розширення знань та досвіду волонтерів через більш активну реалізацію міжнародних волонтерських програм і проєктів.

Розглянемо більш детально зміст цих напрямів.

1. Удосконалення нормативно-правової бази розвитку волонтерської діяльності.

Цей напрям державної підтримки волонтерства в цілому майже досягнутий з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності» від 15.08.2022 р. № 2519-IX¹. Зміст внесених до Закону змін характеризувався у підрозділі 2.1. нашого дослідження. Між тим, залишились невирішеними деякі питання удосконалення нормативно-правової бази.

Зокрема, важливим є питання удосконалення методів боротьби з псевдоволонтерством. Численні публікації та випадки з практики свідчать про поширення зловживань у сфері волонтерської роботи, активізацію шахрайських структур, що під виглядом благодійної діяльності здійснюють публічні збори коштів на власні потреби. На думку дослідників, «багато в чому така шахрайська діяльність в Україні стала можливою у зв'язку з відсутністю реальних способів контролю та звітності при здійсненні благодійної діяльності» [4].

До Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» вже внесено зміни щодо «зобов'язання неприбуткової організації, у тому числі благодійної організації (крім політичних партій і кредитних спілок), або територіальної громади оприлюднювати на своєму веб-сайті звіти про використання коштів та документи (або їх засвідчені копії), що підтверджують їх використання» [39].

Пропонується Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнити правовими нормами, що встановлюють адміністративну відповідальність за порушення встановленого законом порядку публічного збору благодійних пожертв та за неоприлюднення (ненадання вільного доступу) інформації про структуру та розмір доходів і витрат благодійної організації у встановленому законом порядку.

Також доцільно включити до Кримінального кодексу України статтю, що передбачає кримінальну відповідальність за привласнення зібраних благодійних пожертв (благодійних грантів), призначених для вигодонабувача (бенефіціара).

Варто погодитись із науковцями в тому, що «нормативне закріплення адміністративної та кримінальної відповідальності у цій сфері дозволить належним чином переслідувати недобросовісних осіб, залучених до шахрайських схем» [4].

2. Напрямом удосконалення волонтерської діяльності у соціальній роботі в Україні є поліпшення порядку функціонування реєстрів волонтерів.

Пропонується встановлення санкцій за неподання відомостей волонтерськими організаціями для включення до Реєстру неприбуткових установ і Реєстру волонтерів антитерористичної операції.

Також виникла потреба у спрощенні порядку включення благодійників – фізичних осіб до Реєстру волонтерів АТО та/або ООС. Робота над вирішенням цього питання вже розпочалась. 18 жовтня 2022 року Верховна Рада прийняла за основу зі скороченням строку підготовки до другого читання проєкт Закону про внесення змін до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні

організації» щодо вдосконалення порядку включення благодійників – фізичних осіб до Реєстру волонтерів АТО та/ або ООС.

Метою законопроекту є спрощення порядку включення благодійників – фізичних осіб до Реєстру волонтерів АТО та/ або ООС, що знизить бюрократичне навантаження на волонтерів і сприятиме покращенню державної політики підтримки волонтерської діяльності [4].

Зміст цього спрощення полягає в тому, що згідно з Податковим кодексом України, до річного (місячного) доходу платника податків не включаються суми коштів, що отримані благодійниками – фізичними особами, внесеними до Реєстру волонтерів АТО та/ або ООС, для надання благодійної допомоги.

Таким чином, на нашу думку, внесення цих змін до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» знизить бюрократичне навантаження на десятки тисяч волонтерів і сприятиме покращенню державної політики підтримки волонтерської діяльності.

У Законі України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI (у ред. від 03.09.2022 р.) актуальним напрямом удосконалення інституційного забезпечення політики держави щодо підтримки волонтерської діяльності визначено піднесення програмно-цільової складової цієї політики [46].

3. Отже, існує доцільність розробки державної цільової програми «Сприяння розвитку волонтерської діяльності в Україні». Державна цільова програма — це «комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, що спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням» [49].

Мета державної цільової програми «Сприяння розвитку волонтерської діяльності в Україні» — вирішення соціальних, гуманітарних та екологічних проблем через підвищення рівня залученості населення до волонтерської

діяльності, а також налагодження ефективної співпраці та консолідації зусиль волонтерських ініціатив з органами влади [9, с. 147].

Пропонується орієнтовний перелік заходів для досягнення мети:

— створення й адміністрування центральними органами виконавчої влади у партнерстві з неприбутковими організаціями та установами, що залучають до своєї діяльності волонтерів, іншими організаціями, що сприяють розвитку волонтерства, інформаційно-аналітичної платформи для інформування про можливості волонтерства в Україні та за її межами;

— створення системи професійного навчання волонтерству на базі закладу вищої освіти (на кшталт німецької Академії волонтерства) з метою підготовки фахівців для роботи з волонтерами;

— поліпшення застосування консультацій із громадськістю щодо питань розвитку волонтерської діяльності;

— удосконалення процедури проведення конкурсів волонтерських проєктів;

— активізація проведення круглих столів, семінарів, конференцій, пов'язаних з розвитком волонтерства; — сприяння використанню існуючої найкращої практики волонтерства шляхом поширення інформації у ЗМІ.

Для проведення моніторингу виконання Програми пропонується використовувати такі результативні показники:

— обсяг бюджетних коштів, витрачених на реалізацію Програми;

— кількість організацій, що залучають волонтерів;

— відсоток залучення населення до волонтерської діяльності (за результатами соціологічних опитувань);

— кількість проведених публічних заходів (форумів, конференцій, семінарів та інших заходів), присвячених розвитку волонтерства;

— кількість осіб, які пройшли навчання з волонтерського менеджменту та фінансової грамотності;

— кількість педагогів закладів освіти, які пройшли тематичні навчання з питань волонтерської діяльності та залучення до неї;

— кількість заходів, реалізованих у рамках інформаційно-просвітницької кампанії з метою популяризації волонтерської діяльності (у тому числі, розроблення інформаційних матеріалів, аудіо- та відеороликів, публічних заходів, статей у ЗМІ тощо);

— кількість публічних консультацій, обговорень, заходів, пов'язаних з питаннями розвитку волонтерської діяльності.

Вважаємо, що доцільно також розробляти регіональні цільові програми розвитку волонтерського руху. Чинне законодавство наділяє місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування повноваженнями розробляти цільові програми. Важливу роль у досягненні ефективності таких програм відіграє активне залучення громадськості до процесу розробки, прийняття та контролю за їх виконанням.

4. Розвиток соціального партнерства між волонтерськими організаціями та державою.

На сьогоднішній день волонтерські організації беруть активну участь у спільному наданні державних соціальних послуг, співпрацюють та вибудовують відносини з органами державної влади на всіх рівнях. Проте, вони у цій співпраці виконують роль простих виконавців, пасивно реалізують попередньо розроблені програми. В Україні дуже повільно впроваджуються сучасні технології соціального партнерства волонтерських організацій із державними структурами.

У Звіті UNV 2022 року «Про стан волонтерства у світі: створення рівноправного суспільства для всіх» актуалізується питання взаємної відповідальності волонтерів і державних суб'єктів за спільні соціальні дії, спрямовані на створення рівноправних суспільств для всіх, наводяться рекомендації щодо формування суспільних договорів. На думку зарубіжних експертів, відносини між волонтерськими організаціями та державою можуть виходити за рамки такого партнерства, в якому головне завдання волонтерів — гарантія підзвітності державним органам та їх публічна критика за невиконані зобов'язання. Волонтерські організації та державні органи можуть спільно

розробляти ініціативи на різних рівнях і брати на себе загальну відповідальність за виконання [65].

Функції волонтерських організацій у партнерстві з державою можна визначити наступним чином:

- вони є експертами з питань, з якими стикаються спільноти, адже вони у більшості випадків є їх членами;
- відіграють роль посередників і розповсюджувачів інформації;
- допомагають населенню орієнтуватись у різних бюрократизованих процесах;
- надають волонтерську допомогу тим, хто її потребує;
- є учасниками розробки, реалізації та оцінки державних цільових програм разом із владою.

Для розширення участі волонтерських організацій у розв'язанні численних соціальних проблем, для посилення їх партнерства з державою слід більш активно застосовувати соціальне замовлення на основі укладання соціальних контрактів між органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями. Під соціальним замовленням слід розуміти комплекс заходів організаційно-правового характеру, спрямованих на вирішення соціальної проблеми в масштабах держави або окремої адміністративно-територіальної одиниці, які здійснюються некомерційними організаціями на основі соціального контракту з органами державної влади або місцевого самоврядування.

Вирішення соціальних проблем слід здійснювати за допомогою цільових соціальних програм (соціальних проєктів), а виконавців соціального замовлення визначати на конкурсній основі. Для вирішення соціальних проблем доцільно укладати соціальний контракт між замовником, що виступає від імені органу державної влади або місцевого самоврядування, та волонтерською організацією, яка перемогла у конкурсі соціальних проєктів. У свою чергу, волонтерська організація може на договірній або іншій основі

залучати до здійснення соціального замовлення спонсора — підприємця або грантової організацію.

Вивчення зарубіжного досвіду свідчить, що соціальні контракти використовуються в Німеччині та Великій Британії в чітко визначеній галузі — діяльності у соціальній сфері (соціальні та медичні послуги, культура, спорт тощо) і означають перекладання (на контрактній основі) на плечі громадських організацій тих послуг, які за законом зобов'язана надавати держава. Це — форма публічно-приватного партнерства між державою (її центральним або місцевим органом) і так званими приватними суб'єктами права — постачальниками соціальних послуг.

За оцінками американських фахівців, майже третина коштів, які обертаються в некомерційному секторі США, складають кошти, які надійшли від держави через систему соціальних контрактів. У Німеччині ця частка досягає 70%, у Франції — 80%¹.

Дослідники практики застосування цієї форми державного фінансування відмічають, що соціальні контракти в різних країнах укладаються із різних переконань. Наприклад, для Німеччини типовим є принцип субсидіарності, згідно з яким краще за все попіклуватися про людей можуть ті, кому вони та їх проблеми найбільш зрозумілі. У Великій Британії переважає конкурсна система, що ґрунтується на принципі ефективності витрат: послуга має бути або дешевша, або якісніша [12].

Незважаючи на значні переваги механізму соціального замовлення, його впровадження в Україні для вирішення соціальних проблем відбувається дуже повільно. Основними причинами цього, на нашу думку, є наступні: — невідповідність влади до взаємодії із громадськими організаціями;

— фахова неготовність і відсутність досвіду у більшості громадських об'єднань щодо виконання соціальних проєктів спільно із владою;

— відсутність спеціального закону про соціальне замовлення, який би визначив правові, фінансові й організаційні умови впровадження механізму

соціального замовлення у практику взаємодії органів виконавчої влади із громадськими об'єднаннями.

На сьогодні питання надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення регламентуються постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 450 «Деякі питання надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення» [14].

Таким чином, розширення участі волонтерських організацій у вирішенні соціальних проблем у країні можна досягти шляхом активного впровадження соціального замовлення.

5. Удосконалення публічних консультацій з громадськістю. Важливим напрямом інституційного забезпечення волонтерської діяльності є вдосконалення публічних консультацій з громадськістю. Широке обговорення спрямованості політики підтримки волонтерської діяльності є доцільним з огляду на необхідність зменшення конфліктності та вироблення консолідованої позиції. Механізм консультування з громадськістю використовується на етапі генерування альтернативних варіантів вирішення проблеми. На сьогодні в цілому розроблено нормативну базу проведення консультацій з громадськістю. При центральних і регіональних органах влади створено громадські ради, що повинні забезпечувати проведення консультацій із зацікавленими сторонами.

Порядок проведення консультацій із громадськістю з питань формування та реалізації державної політики визначено постановою Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [51].

Згідно з цим порядком, консультації із громадськістю організовує та проводить орган виконавчої влади, який готує пропозиції щодо реалізації державної політики у відповідній сфері державного і суспільного життя. Громадські організації можуть ініціювати проведення консультацій із громадськістю з питань, не включених до орієнтовного плану, шляхом подання відповідних пропозицій громадській раді або безпосередньо органу виконавчої

влади. Консультації з громадськістю проводяться у формі публічного громадського обговорення та вивчення громадської думки.

За висновками експертів, консультації із громадськістю часто мають формальний характер, не завжди дотримуються часових рамок їх проведення. Відповідно до Порядку проведення консультацій з громадськістю, органи виконавчої влади повинні розміщувати на своїх веб-сайтах інформаційні повідомлення про проведення консультацій з громадськістю, хід проведення консультацій та звіти за їх результатами. На жаль, така інформація там, як правило, відсутня.

Основними причинами неефективності консультацій з громадськістю є такі: недоліки Порядку проведення консультацій з громадськістю; небажання місцевих органів виконавчої влади враховувати пропозиції інститутів громадянського суспільства; відсутність належного інформування про проведення консультацій; низька якість пропозицій від інститутів громадянського суспільства; недостатній досвід партнерського спілкування між органами влади та громадськими об'єднаннями; невисока роль представників інститутів громадянського суспільства в ініціюванні консультацій, хоча така можливість передбачена законодавством.

Для удосконалення публічних консультацій з громадськістю необхідно:

— передбачити обов'язковість оприлюднення на веб-сайті органу виконавчої влади всіх пропозицій, отриманих органом влади в ході проведення консультацій;

— передбачити обов'язковість підготовки органами влади щорічних звітів про результати виконання щорічних планів проведення консультацій з громадськістю;

— розглянути можливість організації для інститутів громадянського суспільства тренінгів з питань підготовки й обґрунтування пропозицій до проєктів нормативно-правових актів;

— забезпечити обов'язковість проведення консультацій за умови подання пропозиції щодо їх проведення не менше ніж трьома інститутами громадянського суспільства;

— дотримуватись часових рамок проведення консультацій, які повинні бути достатніми для підготовки пропозицій;

— здійснювати інформування про консультації та залучення представників усіх зацікавлених сторін.

Отже, необхідно активізувати роботу Громадської ради при Міністерстві соціальної політики України, а в разі необхідності — створювати консультативні науково-методичні ради з метою залучення фахівців для обговорення проблем політики підтримки волонтерського руху в країні.

6. Активізація роботи щодо популяризації волонтерської діяльності.

Цей важливий напрям відноситься до компетенції Міністерства культури та інформаційної політики України, а також Державного комітету телебачення і радіомовлення України, завданнями яких мають стати:

— сприяння створенню інформаційних матеріалів з висвітлення кращих волонтерських практик у форматі соціальної реклами, журналістських розслідувань, окремих тематичних програм;

— популяризація прикладів взаємодії бізнесу, волонтерських організацій та влади;

— проведення інформаційних кампаній, спрямованих на залучення до соціалізації внутрішньо переміщених осіб якомога ширшого кола громадян України, у тому числі силами волонтерів, благодійних організацій, приватних донорів.

7. Розширення знань та досвіду волонтерів через більш активну реалізацію міжнародних волонтерських програм.

На сьогодні волонтерські організації існують у 80-ти країнах світу. Близько 110 млн людей щорічно беруть участь у добровільних програмах, де допомагають у сферах освіти, охорони здоров'я, екології, соціального захисту та багатьох інших. Існує безліч міжнародних волонтерських програм і

міжнародних волонтерських таборів, у яких можуть взяти участь українські волонтери. Унікальність цих програм у наступному — інтенсивна мовна практика; — занурення у культуру інших країн;

— неформальна освіта, тобто набуття нових знань і вмінь у процесі волонтерської роботи;

— популяризація України у світі: кожен волонтер, перебуваючи у таборі, є посланцем своєї країни. Тому в українських волонтерів є ще одна важлива місія — нести інформацію про Україну у світ.

Під час участі у міжнародних волонтерських програмах мають можливість ґрунтовно поглибити свої знання щодо надання соціальної допомоги різним верствам населення студенти — майбутні психологи та соціальні педагоги.

Студенти-волонтери, беручи участь у міжнародних програмах, мають змогу набути фахових знань з обраної спеціальності в процесі спілкування з професіоналами, спостереження за їхньою роботою, ознайомлення з певними методиками, технологіями й їхнім застосуванням на практиці, вони знайомляться з діяльністю громадських організацій різних країн, набувають досвіду спілкування та співпраці з іноземними студентами. Працюючи в міжнародних групах, «студенти не тільки розширюють своє бачення волонтерського руху, отримують навички організації міжнародних програм, а й удосконалюють свої комунікативні вміння, толерантність і емпатичні здібності, спілкуючись з учасниками з інших країн»¹.

Отже, для отримання українськими волонтерами нових знань та досвіду необхідно активізувати реалізацію міжнародних волонтерських програм. Це — завдання Національної соціальної сервісної служби України як центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері волонтерської діяльності. Пошук міжнародних волонтерських програм приводить на сайти українських волонтерських організацій, а на сайті Нацсоцслужби така інформація відсутня. Між тим, одним із повноважень Національної соціальної сервісної служби є сприяння здійсненню міжнародного співробітництва з

питань волонтерської діяльності, узагальнення та поширення практики роботи у цій сфері.

Нацсоцслужба повинна узагальнювати пропозиції зарубіжних волонтерських організацій, аналізувати їх та пропонувати на своєму сайті. Це дасть можливість волонтеру вибрати потрібну та безпечну міжнародну волонтерську програму. Необхідно також налагодити співпрацю з закладами вищої освіти для поширення інформації про волонтерські проекти серед студентів, оскільки саме студентство є одним з основних джерел поповнення числа волонтерів.

Таким чином, серед напрямів удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення волонтерської діяльності в Україні важливими нам бачаться такі: удосконалення нормативно-правової бази; поліпшення порядку функціонування реєстрів волонтерів; розробка державної цільової програми «Сприяння розвитку волонтерської діяльності в Україні»; розвиток соціального партнерства між волонтерськими організаціями та державою; удосконалення публічних консультацій з громадськістю; активізація роботи щодо популяризації волонтерської діяльності; розширення знань та досвіду волонтерів через більш активну реалізацію міжнародних волонтерських програм.

ВИСНОВКИ

Дослідивши проблему удосконалення волонтерської діяльності у соціальній роботі в умовах війни в Україні, можна зробити такі висновки.

Феномен волонтерства взагалі в світі виник вперше у XIX столітті, а саме – 1859 рік. Розвиток волонтерства в незалежній Україні почався у 90-х роках XX століття. Вже на початку 2000-х років науковці інтенсивно розпочали концентруватись на темі підготовки волонтерів до здійснення соціальної роботи, а також навчання фахівців роботи з волонтерами.

Щодо стану наукової розробки проблеми можна констатувати, що зацікавленість науковців в цілому до питань волонтерства зростає з кожним роком, що підтверджується сумарна кількість публікацій, розміщених у базах Web of Science та Scopus. З 2010 по 2021 роки кількість публікацій, присвячених волонтерству, зросла майже вдвічі, але переважно за рахунок статей і тез доповідей.

В українській науці проблемам волонтерської діяльності приділяли увагу такі вчені, як І. Артеменко, О. Безпалько, А.Бондаренко, Р. Вайнола, Ю. Гапонов, Т.Голованова, П. Горінов, Р. Драпушко, Н. Єсіна, Р.Калениченко, А. Капська, О. Карпенко, Т.Лях, К. Павлюк, О.Паславська, Ж.Петрочко, Т.Семигіна та інші. Проте не усі аспекти волонтерської діяльності, і зокрема її впливу на ефективність соціальної роботи знайшли належне відображення у сучасній літературі, що обумовлює актуальність обраної теми.

У дослідженні було уточнено зміст основних понять, а саме: «соціальна робота», «технології соціальної роботи», «волонтерська діяльність», «волонтер», «громадська організація», «удосконалення».

Соціальна робота – специфічна форма недержавної та державної взаємодії на осіб, яка має за мету забезпечення соціального, матеріального та культурного рівня їх життєдіяльності, надання індивідуальної допомоги людині, сім'ї або групі людей. Складовою соціальної роботи постають її технології. Технології соціальної роботи, як вид професійної діяльності – це сукупність способів дій, спрямованих на відновлення, збереження чи

поліпшення соціального функціонування об'єкта, а також на попередження негативних соціальних процесів, при можливому повторенні (тиражуванні) певної системи дій. Волонтерська діяльність — це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтер — людина, яка на добровільних засадах виконує соціально спрямовану неприбуткову діяльність, шляхом надання волонтерської допомоги. Громадські організації — це масові об'єднання громадян, що виникають за їх ініціативою для реалізації довгострокових цілей, мають свій статут і характеризуються чіткою структурою. Удосконалення — зміна в чому-небудь у бік поліпшення; результат такої зміни.

У зв'язку зі збройною агресією росії проти України на сьогодні під волонтерською діяльністю в Україні розуміють, насамперед, добровільну діяльність громадян чи громадських об'єднань, прямо чи опосередковано пов'язану з допомогою постраждалому від воєнного конфлікту мирному населенню, переселенцям і військовим.

Було визначено наступні принципи та методи дослідження, якими керувалися в ході дослідження. До загальнонаукових принципів належать принцип об'єктивності, системності, історизму та розвитку. Також ми спирались на такі методи, які були необхідні у дослідженні і найголовніше об'єктивними: аналізу, синтезу, історичний, дедукцію і індукцію, порівняльний та метод спостереження. Дотримання даних принципів та методів дозволило нам здійснити дослідження на належному науковому рівні.

Проаналізовано систему правового забезпечення волонтерської діяльності в Україні, встановлено, що вона включає міжнародні угоди, резолюції, рекомендації та конвенції; закони України; укази Президента України; постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; накази міністерств та відомств. Основним законом, який регулює волонтерську діяльність, є Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI у редакції від 03.09.2022 р. Останніми змінами до Закону передбачено додаткові напрями волонтерства; створення та адміністрування центральними органами

виконавчої влади у партнерстві з неприбутковими організаціями та установами інформаційно-аналітичної платформи для інформування про можливості волонтерства в Україні та за її межами; визначено в якості основного напрямку державної підтримки волонтерської діяльності розроблення та імплементацію загальнодержавних цільових програм.

Проаналізовано проблеми волонтерської діяльності в Україні. Серед них основними визначено такі: відсутність ефективної комунікації між волонтерами та суспільством; недостатність контролю за подальшою долею майна, переданого волонтерами; емоційне вигорання волонтерів, зниження мотивації; безпека волонтерів; спротив чиновників і консерватизм державних структур; випадки зловживань з боку волонтерів, діяльність псевдоволонтерів; відсутність достатньої координації між волонтерами; недостатня компетентність волонтерів при роботі з певними категоріями споживачів послуг.

Виділено чинники, що стимулюють розвиток волонтерського руху в Україні. До них віднесено: значний кредит довіри до волонтерського руху з боку населення країни; збільшення чисельності людей, які потребують допомоги: біженців, поранених, тих, хто втратили житло та майно; підвищення рівня патріотизму та свідомості громадян; підвищення уваги влади до удосконалення правового забезпечення волонтерської діяльності. Серед чинників, що перешкоджають чи сповільнюють розвиток волонтерського руху, слід назвати: недостатню матеріально-технічну базу громадських об'єднань, відсутність масової освіти з тематики волонтерства, незначне поширення в суспільстві цінностей діалогу, відсутність сталих практик партнерства з органами місцевого самоврядування та бізнесом. Завдання всіх суб'єктів та складових політики підтримки волонтерської діяльності в Україні має полягати у нівелюванні зазначених негативних чинників.

Проведений огляд зарубіжного правового забезпечення волонтерської діяльності засвідчив його суттєві відмінності в різних країнах, що пояснюється як різними цілями законодавців, так і ступенем розвитку волонтерства. В

деяких країнах (наприклад, у Великобританії, Болгарії, Нідерландах, Німеччині, Франції, Швеції, Австрії) відсутнє національне законодавство, яке б чітко регулювало питання волонтерської діяльності та статус волонтерів. Спеціальні закони, що регулюють волонтерську діяльність, прийняті в Хорватії, Чехії, Угорщині, Італії, Бельгії, Польщі, Португалії, Румунії, Іспанії та інших країнах. У багатьох зарубіжних країнах діють державні програми підтримки волонтерів.

Визначено напрями удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення волонтерської діяльності. Серед них: удосконалення нормативно-правової бази; поліпшення порядку функціонування реєстрів волонтерів; розробка державної цільової програми «Сприяння розвитку волонтерської діяльності в Україні»; розвиток соціального партнерства між волонтерськими організаціями та державою; удосконалення публічних консультацій з громадськістю; активізація роботи щодо популяризації волонтерської діяльності; розширення знань та досвіду волонтерів через більш активну реалізацію міжнародних волонтерських програм.

Наголошено на важливості та необхідності створення в Україні системи професійного навчання волонтерів.

Підводячи підсумок викладеному вище, можна сказати, що волонтерську діяльність можна вважати показником соціального розвитку суспільства — що він вище, то більше є соціальних можливостей у вирішенні нагальних проблем. Це унікальний соціальний ресурс з різними видами, формами, методами діяльності, що доповнює подальші перспективи для активізації духовного, культурного й інтелектуального потенціалу нації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Артеменко І. Е. Концептуальні засади створення школи волонтерів для роботи з людьми поважного віку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. 2018. Вип. 24. С. 137–142.
2. Болотова В. О., Ляшенко Н. О., Байдак Т. М. Волонтерська діяльність в Україні як вид соціальної активності. *Грані*. 2018. Т. 21. № 9. С. 47–57.
3. Бондаренко А., Вдовцов Ю. Посібник по роботі з волонтерами. Київ, 2021. 164 с.
4. Вашкович В. В. Адміністративно-правове забезпечення волонтерства як складова соціальної функції держави : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ужгород, 2019. 220 с.
5. Волонтерство для Порядку денного сталого розвитку до 2030 року : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/73/140 від 19.12.2018 р. URL:<https://www.unv.org/news/resolution-volunteering-2030-agenda-sustainable-development-formallyadopted-un-general> (дата звернення: 21.09.2023).
6. Волонтерство під час війни. Опитування U-Report, проведене 25 червня 2022 р. URL: <https://ukraine.ureport.in/opinion/5800/> (дата звернення: 21.09.2023).
7. Волонтерська Платформа об'єднала 400 тисяч українців довкола допомоги Україні під час війни. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/volunteer-hub-helps-400000-ukrainians-make-difference> (дата звернення: 21.09.2023).
8. Говорун Н. Школа волонтерів-2016. URL: <http://roguch.ua/wp-content/uploads/2016/10/Hto-ti-ye-volonter.pdf> (дата звернення: 21.09.2023).
9. Голованова Т., Гапонов Ю. Волонтерство в соціальній роботі як феномен цивілізованого суспільства. Запоріжжя : ЗДУ, 1996. 134 с.
10. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні : соціально-правове дослідження : монографія. Київ : Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.

11. Горностаць М. Україна потрапила до топ-10 країн світового індексу благодійності. URL: <https://gloss.ua/ua/lifestyle/138913-ukrajina-potrapila-do-top-10-kraj-in-svitovoho-indeksu-blahodijnosti> (дата звернення: 26.09.2023).
12. Громадські ради : для чого потрібні та як працюють в Україні. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). 25 травня 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п>. (дата звернення: 21.09.2023).
13. Державне фінансування організацій громадянського суспільства. Як запровадити європейські стандарти? / О. Ю. Вінніков, Д. С. Ковриженко, М. В. Лациба та ін.; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. Київ : Агентство «Україна», 2010. 224 с. URL: http://ipo.org.ua/wp-content/uploads/2015/06/finance_NGO_2010.pdf (дата звернення: 21.09.2023).
14. Деякі питання виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичної операції, бойових дій та збройного конфлікту : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 604. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604-2015-п>. (дата звернення: 21.09.2023).
15. Деякі питання надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 450. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2020-%D0%BF/conv#n3> (дата звернення: 21.09.2023).
16. Єсіна Н. О. Поняття та сутність волонтерської діяльності в Україні. *Сучасне суспільство*. 2017. Вип. 1(13). С. 73–80.
17. Іванчук К. П., Лях Т. Л. Особливості підготовки волонтерів у неурядових організаціях (на прикладі Всеукраїнського громадського центру «Волонтер»). *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії* : матер. XIII Міжнар. наук.-практ. конф. Переяслав-Хмельницький, 2015. С. 226–229.

18. Ільницька У. Особливості міжнародно-правової суб'єктності неурядових організацій. *Українська національна ідея : реалії та перспективи розвитку* : зб. наук. праць / Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2012. Вип. 24. С. 84–91.
19. Інформаційна довідка Міністерства соціальної політики України щодо волонтерства та благодійництва. 13.12.2016 р. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/12101.html> (дата звернення: 21.09.2023).
20. Кахнова М. Підтримати небайдужих : як допомогти розвитку волонтерського руху. URL: <https://mind.ua/openmind/20241526-pidtrimati-nebajduzhih-yakdopomogti-rozvitku-volonterskogo-ruhu> (дата звернення: 24.10.2023).
21. Колотило М. О. Онлайн-волонтерство у сучасному світі : особливості та актуальні практики. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/39756/1/S_r_i_s_X_2020-97-99.pdf (дата звернення: 21.09.2023).
22. Крулько І. Волонтерство в Україні : як підтримати і посилити мотивацію. *Дзеркало тижня*. 15 січня 2016 р. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/volonterstvov-ukrayini-yak-pidtrimati-i-posiliti-motivaciyu-.html> (дата звернення: 21.09.2023).
23. Кудря М. Політична складова частина діяльності волонтерського руху як інституту громадянського суспільства в Україні. *Вісник Львівського ун-ту*. 2018. Вип. 16. С. 151–155.
24. Купенко О. В. Соціальна робота : від теорії до практики : навч. посіб. Суми : Сумський держ. ун-т, 2020. 192 с.
25. Купрієнко С. А. Словник соціології (літери А–Я). URL: <https://kuprienko.info/kupriyenko-s-a-slovniksotsiologiyi-literi-a-ya/> (дата звернення: 11.09.2023).
26. Лях Т. В. Вимоги до особистісно-моральних якостей потенційних волонтерів з числа студентів. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1241/1/T_LYAKH_VDOMYPVZCS_KSP&KO_IPSP.pdf (дата звернення: 21.08.2023).

27. Лях Т. Л. Мотивація до волонтерської діяльності. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2012. № 22(257). Ч. VIII. С. 84–91.
28. Лях Т. Л. Програма зростання волонтерів в громадській організації «Всеукраїнський громадський центр «Волонтер». *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії* : матер. XIV Міжнар. наук.-практ. конф. Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т імені Григорія Сковороди, 2015. URL: <http://conferences.neasmo.org.ua/uk/art/2061> (дата звернення: 21.09.2023).
29. Мазій І. В. Аналіз міжнародних документів у сфері волонтерського руху. *Інвестиції : практика та досвід*. 2018. № 8. С. 114–118.
30. Маккарлі С., Лінч С. Управління діяльністю волонтерів. Як залучити громадськість до вирішення проблем суспільства / пер. з англ. О. Винничук. Київ : Ресурсний центр розвитку громадських організацій «Гурт», 1998. 160 с.
31. Матяш М. Українське волонтерство — явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalnejomu-zavdacuemo-suverenitetom.html> (дата звернення: 21.09.2023).
32. Менеджмент волонтерських груп від А до Я : навч.-метод. посіб. / за ред. Т. Л. Лях; авт.-кол.: З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, Т. Л. Лях та ін. Київ : Версо-04, 2012. 288 с.
33. Павлюк К. Волонтерський рух: зарубіжний досвід та вітчизняні практики. Київ : ТОВ «ДКС Центр», 2015. 93 с.
34. Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства : специфіка, проблеми та перспективи. *Український соціум*. 2016. № 2(57). С. 25–40.
35. Паславська О. Становлення та розвиток волонтерського руху в Україні (історико-правове дослідження). *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 4(8). С. 22–28.

36. Писаренко Л. М., Плукчи Л. В., Федорова І. В. Волонтерство : виклики сьогодення (за матеріалами друкованих ЗМІ). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32(71). № 1. Ч. 3. С. 156–160.

37. Підрахунок добровольців, на яких розраховує світ. URL: <https://www.unv.org/Success-stories/countingvolunteers-world-counts> (дата звернення: 21.08.2023).

38. Положення про Національну соціальну сервісну службу України : затверджене постановою КМУ від 26.08.2020 р. № 783. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-%D0%BF> (дата звернення: 21.10.2023).

39. Постмайданна благодійність і волонтерство-2015 : результати соцдослідження / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: <http://www.dif.org.ua/ua/polls/2015a/postmaidannazhennj.html> (дата звернення: 21.09.2023).

40. Практикум : соціальна сфера (workshop book: social sphere) / автори-укладачі: І. В. Літяга, С. М. Ситняківська; за заг. ред. проф. Н. А. Сейко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022. 277 с.

41. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI (у ред. від 16.04.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17/sp:max50:nav7:font2> (дата звернення: 21.09.2023).

42. Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності : Закон України від 05.03.2015 р. № 246-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-19> (дата звернення: 11.09.2023).

43. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених : Закон України від 07.09.2016 р. № 1492-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-19> (дата звернення: 21.09.2023).

44. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану : Закон України від 29.07.2022 р. № 2494-XIX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-20> (дата звернення: 14.08.2023).

45. Про внесення змін до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» щодо вдосконалення порядку включення благодійників – фізичних осіб до Реєстру волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації : Пояснювальна записка до проекту Закону України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/JI08147I?an=1> (дата звернення: 14.08.2023).

46. Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності : Закон України від 15.08.2022 р. № 2519-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20> (дата звернення: 14.08.2023).

47. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України Закон України від 15.08.2022 р. № 2520-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2520-20> (дата звернення: 24.09.2023).

48. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI (у ред. від 03.09.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>. (дата звернення: 14.08.2023).

49. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI (у ред. від 12.06.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17/sp:max50:nav7:font2> (дата звернення: 24.09.2023).

50. Про День благодійництва : Указ Президента України від 13.12.2007 р. № 1220/2007. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/12202007-6783> (дата звернення: 14.08.2023).

51. Про державні цільові програми : Закон України від 18.03.2004 р. № 1621-IV (у ред. від 24.10.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15> (дата звернення: 14.08.2023).

52. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII (у ред. від 03.08.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/sp:max50:nav7:font2> (дата звернення: 14.08.2023).

53. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2019 р. № 952. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п> (дата звернення: 10.09.2023).

54. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 14.08.2023).

55. Про затвердження Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України : Наказ Міністерства України у справах молоді та спорту від 09.09. 2005 р. № 1965. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05> (дата звернення: 24.10.2023).

56. Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.12 2003 р. № 1895. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1895-2003-п> (втратила чинність) (дата звернення: 24.10.2023).

57. Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробації : Наказ Міністерства юстиції України від 17.01.2017 р. № 98/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0065-17> (дата звернення: 24.10.2023).

58. Про затвердження Положення про Раду з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги при Міністерстві соціальної політики України : Наказ Міністерства соціальної політики України від

18.05.2015 р. № 516. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0649-15> (дата звернення: 24.10.2023).

59. Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 р. № 556 (із змінами від 13.09.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/556-2015-п> (дата звернення: 24.10.2023).

60. Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, що здійснюються шляхом проведення операції Об'єднаних сил (ООС) : Наказ Міністерства фінансів України від 30.10.2014 р. № 1089. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1471-14> (дата звернення: 14.11.2023).

61. Про затвердження Типового положення про службу «Телефон Довіри» : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 07.12.2005 р. № 3133. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1580-05> (втратив чинність) (дата звернення: 14.10.2023).

62. Про затвердження Типового положення про Школу волонтерів центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 30.01.2006 р. № 204. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0141-06> (втратив чинність) (дата звернення: 14.10.2023).

63. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 14.10.2023).

64. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII (у ред. від 01.01.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (дата звернення: 24.10.2023).

65. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII (у ред. від 27.04.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення: 24.10.2023).

66. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 р. № 2558-III (у ред. від 15.12.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14> (дата звернення: 14.10.2023).

67. Про стан волонтерства у світі : створення рівноправного суспільства для всіх : Доповідь UNV, 2022. URL: https://swvr2022.unv.org/wp-content/uploads/2022/04/UNV_SWVR_2022_RU.pdf (дата звернення: 26.09.2023)

68. Про утворення Координаційної ради з питань розвитку та підтримки волонтерського руху : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.04.2003 р. № 225-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225-2003-p> (дата звернення: 04.10.2023).

69. Проценко О. О. Волонтерська діяльність як фактор формування соціального капіталу особистості. *Вісник Харківського нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи.* 2017. Вип. 38. С. 61–67.

70. Проценко О. О. Волонтерські практики в умовах вимушеної міграції в сучасній Україні : чинники та наслідки актуалізації: дис. ... канд. соціологічних наук: 22.00.04. Харків, 2021. 243 с.

71. Романовська Л. І. Волонтерство як засіб професійної соціалізації майбутніх соціальних працівників. *Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка.* 2013. № 1. С. 77–82.

72. Свида Т. О. Поняття та функції міждержавних організацій. *Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць.* Одеса: Вид. «Юридична література», 2007. Вип. № 32. С. 297.

73. Світовий рейтинг благодійності–2021. URL: https://zagoriy.foundation/wp-content/uploads/2021/10/cafsvitovuj-rejtyng-blagodijnosti-2021_p (дата звернення: 14.10.2023).

74. Семигіна Т. В. Міжнародна соціальна робота : глобальні пріоритети соціального розвитку і нове визначення соціальної роботи. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2015. № 1 – 2. С. 6 – 11.
75. Семигіна Т. В. Чому соціальна робота набуває зеленого кольору? *Вісник Академії праці соціальних відносин і туризму*. 2018. № 2. С. 11–27. URL: <https://www.researchgate.net/> (дата звернення: 24.10.2023).
76. Сидоренко К. О. Адміністративно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Запоріжжя. 2013. 18 с.
77. Сірко В. С. Адміністративно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2018. 204 с.
78. Словник із соціальної роботи. URL: <https://slovnuk.me/dict/socialwork> дослідження (дата звернення: 24.10.2023).
79. Соціальне замовлення в Україні : досвід 10 років впровадження : зб. аналітичних та нормативно-методичних матер. / за ред. В. І. Брудного, А. С. Крупника. Одеса: Євродрук, 2011. 156 с.
80. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.; за заг. ред. І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. Київ: Науковий світ, 2003. 233 с.
81. Тлумачний словник-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи / упор. Л. В. Лохвицька. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 232с.
82. Томіна В. Ю., Пашаєв А. З. Порівняльно-правовий аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства в питаннях волонтерської діяльності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 2. С. 13–16.
83. Тюптя Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота : теорія і практика. Київ: Вид-во «Знання», 2014. 575 с.
84. Харченко С. Я., Караман О. Л., Кратінова В. О. Історія, теорія та практика волонтерського руху в Україні: навч.-наук.-метод. посіб. для

студентів, магістрантів, аспірантів та спеціалістів у галузі соц. роботи, соц. педагогіки. Луганськ, 2009. 403 с.

85. Чайка І. Ю. Волонтерство : сутність феномена та особливості його функціонування в сучасній Україні. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2017. Т. 20. № 7(147). С. 72–79.

86. Школа волонтерів : навч. посіб. / за заг. ред. Г. С. Скитьової; авт. кол.: Я. А. Брик, Н. В. Говорун, В. В. Дементьєв, О. М. Лащук, О. В. Мельник, О. В. Потій, Г. С. Скитьова, М. П. Тищенко. Київ, 2016. 166 с.

87. Salomon M., Sokolowski S., Haddock M. Measuring the economic value of volunteer work globally: concepts, Estimates and a roadmap to the future. *Annals of Public and Cooperative Economics*. 2011. N 82 (3).

88. Parish A., Heath J., Hassan M. Changing the face of social services – volunteers adding value inservice delivery / The National Center for Volunteering. London : UK, 2001. 71 p.

89. Wardell F., Lishman J., Whalley L. G. Who is volunteer? *British journal of social work*. 2000. N 30. P. 229-243.

90. Volunteer. Online Etymology Dictionary. URL: <http://academy.gov.ua/pages/dop/137/files/.pdf>. (дата звернення: 24.10.2023).

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Величко Іванна Іванівна, магістрантка 2 курсу магістратури, форма навчання заочна, факультет соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», освітньо-професійна програма «соціальна робота», адреса електронної пошти: ivannacaritas76@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Удосконалення волонтерської діяльності у соціальній роботі в умовах війни в Україні» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) Величко І.І.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) Маліновська О.С.